

Sociological Explanation of Social Identity among Upper Secondary School Students in Eastern Golestan Province

Forouzan Mirdar¹, Rahmatollah Amir Ahmadi^{2*}, Mohammad Reza Naeimi³

1. PhD Student, Department of Sociology of Iranian Social Issues, Az.C., Islamic Azad University, Azadshahr, Iran.
2. Department of Sociology, Az.C., Islamic Azad University, Azadshahr, Iran (Corresponding Author).
3. Department of Sociology, Az.C., Islamic Azad University, Azadshahr, Iran.

❖ **Corresponding Author Email:** amirahmadi569@iau.ac.ir

Research Paper	Abstract
Receive: 2026/04/28 Accept: 2026/09/02 Initial Publish: 2026/10/10 Final Publish: 2027/08/23 Keywords: Social Identity, Students, Family Educational Functioning, School Educational Content, Social Networks, Globalization, Socioeconomic Status, Golestan Province Article Cite: Mirdar, F., Amir Ahmadi, R., & Naeimi, M. R. (2027). Sociological Explanation of Social Identity among Upper Secondary School Students in Eastern Golestan Province. <i>Sociology of Education</i>. 13(3): 1-19.	Purpose: This study aimed to sociologically explain social identity among upper secondary school students in Eastern Golestan Province based on religious beliefs, family educational functioning, school educational content, mass media, social networks, globalization, migration and social mobility, and socioeconomic status. Methodology: This quantitative, descriptive-survey, cross-sectional, and applied study was conducted among 32,326 upper secondary school students in Azadshahr, Ramian, Aliabad-e Katul, Gonbad-e Kavus, Minudasht, Galikesh, Kalaleh, and Maraveh Tappeh. Based on the Krejcie and Morgan table, 384 students were selected as the study sample. Data were collected using a questionnaire measuring social identity and the study predictors. Face and content validity were assessed through expert review, and internal consistency was evaluated using Cronbach's alpha. Data were analyzed in SPSS version 24 using Pearson correlation and multiple regression analysis. Findings: Pearson correlation analysis showed that family educational functioning was positively associated with social identity ($r=0.53$, $p<0.001$). Positive associations were also found for school educational content ($r=0.49$, $p<0.001$), religious beliefs ($r=0.46$, $p<0.001$), socioeconomic status ($r=0.38$, $p<0.001$), and mass media ($r=0.21$, $p<0.001$). In contrast, globalization ($r=-0.24$, $p<0.001$), social networks ($r=-0.18$, $p<0.001$), and migration and social mobility ($r=-0.16$, $p=0.002$) were negatively associated with social identity. The multiple regression model was significant ($F(8,375)=48.77$, $p<0.001$) and explained 51% of the variance in social identity. Family educational functioning ($\beta=0.25$), school educational content ($\beta=0.21$), religious beliefs ($\beta=0.19$), and socioeconomic status ($\beta=0.15$) were the strongest positive predictors, whereas globalization ($\beta=-0.14$) and social networks ($\beta=-0.11$) were significant negative predictors. Conclusion: Students' social identity is a multidimensional outcome of the simultaneous influence of family, school, religious beliefs, socioeconomic conditions, and contemporary media and global forces; therefore, strengthening family and school socialization while improving media literacy may contribute to greater social belonging and cohesion among adolescents.

<https://doi.org/10.61838/kman.soe.838>

Commons: CC BY 4.0

Detailed Abstract

Introduction

Social identity is a fundamental sociological construct through which individuals define themselves in relation to social groups, institutions, cultural values, collective norms, and broader structures of belonging. Rather than being a fixed personal attribute, social identity develops through continuous interaction with family, school, peers, religious institutions, media, socioeconomic conditions, and wider cultural environments. Adolescence is particularly important in this process because individuals at this stage gradually move beyond the relatively restricted social world of childhood and become increasingly engaged with school communities, peer groups, digital networks, cultural narratives, and social expectations. For upper secondary school students, identity formation occurs at the intersection of family-based socialization, institutional education, religious and cultural values, socioeconomic opportunities, and increasingly globalized and digitally mediated experiences. Previous research has shown that identity styles among high school students are associated with patterns of adjustment and behavioral functioning, indicating that identity is closely connected to the way adolescents respond to their educational and social environments (Tanhayeh Reshvanloo et al., 2024). Sociological research has similarly demonstrated that students' social identity is influenced by contextual and relational factors rather than by individual characteristics alone (Khodami & Raseki Ronizi, 2023). Within this framework, the family remains one of the most influential institutions in the formation of social identity because it provides the earliest context in which children learn social roles, values, obligations, expectations, and patterns of interaction. Studies focusing on the sociological role of the family have emphasized that parental communication, family-based value transmission, educational support, and socialization practices contribute substantially to children's and adolescents' understanding of themselves as members of broader social groups (Arizqi, 2023; Faizah, 2023). The school constitutes a second major context of identity formation. Through curricula, textbooks, teachers, peer interactions, institutional norms, and cultural activities, schools communicate both explicit and implicit narratives regarding belonging, citizenship, culture, social responsibility, and collective identity. Research on national identity reproduction among students has indicated that cultural factors embedded within the educational environment are significantly associated with the formation and reproduction of collective identity (Jahanshahi et al., 2024). Similarly, analyses of identity representation in educational materials have demonstrated that textbooks can contribute to the construction of identity through their representations of social actors, cultural symbols, and value systems (Nadernejad et al., 2022). The cultural climate of classrooms may also influence adolescents' identity trajectories, especially in socially or culturally diverse settings (Juang et al., 2024). Religious beliefs constitute another important source of identity, particularly in societies in which religion is deeply intertwined with collective culture, family life, and social values. At the same time, contemporary adolescents increasingly construct their identities within rapidly changing technological environments. Members of Generation Z have been described as mobile natives whose everyday social experiences and identities are substantially intertwined with digital technologies and online interaction (Rosenberg et al., 2025). Social networking platforms can facilitate communication, self-expression, and social participation, yet they may also expose adolescents to heterogeneous values, social comparison, and competing cultural models. Empirical research has shown that virtual social networks are associated with different dimensions of youth identity (Tajbakhsh & Goudarzi, 2022), and studies of high school students using Telegram and Instagram have similarly suggested that social networking environments can influence identity construction and representation (Tavani et al., 2022). These processes are closely related to globalization, which has intensified adolescents' exposure to transnational cultural patterns, lifestyles, and symbolic resources. New forms of digitally mediated mobility illustrate how contemporary identity may become increasingly fluid, multilocal, and less dependent on traditional geographical boundaries (Kovalenko et al., 2024). Nevertheless, collective identity continues to play an important role in social cohesion, particularly where individuals simultaneously negotiate local, ethnic, national, and global affiliations (Ng'eno, 2023). Studies conducted in Iran have also demonstrated the interconnectedness of national identity, ethnicity, and social capital, suggesting that social identity develops within a complex network of overlapping forms of belonging (Mirfardi et al., 2022). Ethnic identity itself may be associated with broader patterns of social behavior and cultural orientation (Nosrati & Rezaei, 2022). Socioeconomic status represents an additional structural factor because access to educational, cultural, technological, and social resources differs across families and may influence adolescents' opportunities for participation and social interaction. Recent research has demonstrated that socioeconomic status can be associated with prosocial behavior through social and identity-related mechanisms (Xia, 2025). Identity processes are also related to self-evaluation and sociocultural orientations, as demonstrated by studies linking successful identity status with self-acceptance and sociocultural attitudes (Hashemian et al., 2023). Furthermore, contemporary Middle Eastern societies are experiencing substantial transformations in lifestyle and identity as traditional cultural frameworks increasingly interact with modern and global influences (Hassan & Kamali, 2025). Educational actors themselves may also experience tensions between institutional expectations, sociopolitical demands, and identity, illustrating the broader significance

of institutional contexts in identity construction (Tajeddin et al., 2023). Against this background, Eastern Golestan Province provides a particularly important setting for examining student social identity because of its social, cultural, ethnic, geographical, and socioeconomic diversity. Accordingly, the present study aimed to sociologically explain social identity among upper secondary school students in Eastern Golestan Province based on religious beliefs, family educational functioning, school educational content, mass media, social networks, globalization, migration and social mobility, and socioeconomic status.

Methods and Materials

The present study employed a quantitative, descriptive-survey, cross-sectional, and applied research design. The statistical population consisted of all students enrolled in upper secondary education in Eastern Golestan Province. Upper secondary education included students in Grades 10, 11, and 12 attending general academic, technical and vocational, and vocational schools. The geographical scope of the study included Azadshahr, Ramian, Aliabad-e Katul, Gonbad-e Kavus, Minudasht, Galikesh, Kalaleh, and Maraveh Tappeh. The total target population consisted of 32,326 students. Based on the Krejcie and Morgan sample size table, a sample of 384 students was considered sufficient for this population. Efforts were made to include students from different counties, grade levels, educational tracks, and residential contexts so that the sample would adequately represent the diversity of upper secondary school students in the study area. The dependent variable was social identity, while the independent variables included religious beliefs, family educational functioning, school educational content, mass media, social networks, globalization, migration and social mobility, and socioeconomic status. Data were collected using a structured questionnaire comprising demographic items and measures related to the study variables. Social identity reflected students' sense of social belonging, group membership, attachment to collective values, and perceived connection with society. Family educational functioning assessed the family's role in educational guidance, value transmission, socialization, and support. School educational content addressed students' perceptions of the contribution of curricular and educational materials to social values and identity formation. Religious beliefs assessed the importance and presence of religious values in students' lives. Mass media and social networks measured students' exposure to and perceived influence of traditional and digital media environments. Globalization assessed exposure to transnational lifestyles, values, and cultural patterns. Migration and social mobility captured experiences and perceptions related to geographical movement, changing social environments, and mobility expectations. Socioeconomic status was assessed through indicators associated with family economic, educational, occupational, and material resources. Content and face validity were evaluated through expert review, while internal consistency was assessed using Cronbach's alpha coefficients. After data collection, questionnaires were screened for completeness and response quality. Data were coded and entered into SPSS version 24. Descriptive statistics included frequencies, percentages, means, standard deviations, minimums, maximums, skewness, and kurtosis. Inferential analyses included Pearson correlation coefficients and multiple regression analysis. The assumptions of regression, including linearity, independence of errors, normality of residuals, homoscedasticity, and absence of problematic multicollinearity, were also examined. Statistical significance was assessed at the 0.05 level.

Findings

A total of 384 students were included in the final analysis. Of these, 198 students, or 51.6%, were male and 186, or 48.4%, were female. Regarding grade level, 132 students, or 34.4%, were in Grade 10, 129, or 33.6%, were in Grade 11, and 123, or 32.0%, were in Grade 12. In terms of educational track, 252 students, or 65.6%, were enrolled in the academic track, 74, or 19.3%, in technical and vocational education, and 58, or 15.1%, in vocational education. The mean age was 16.72 years with a standard deviation of 0.94. A total of 238 participants, or 62.0%, lived in urban areas, whereas 146, or 38.0%, lived in rural areas. The mean score for social identity was 3.61 with a standard deviation of 0.58. Among the independent variables, social networks had the highest mean score at 3.83, followed by religious beliefs at 3.74, family educational functioning at 3.68, globalization at 3.52, school educational content at 3.49, socioeconomic status at 3.44, migration and social mobility at 3.39, and mass media at 3.27. Skewness values ranged from -0.46 to 0.08 and kurtosis values ranged from -0.34 to 0.11, indicating no substantial departures from normality. Pearson correlation analysis showed that family educational functioning had the strongest positive association with social identity, $r = 0.53$, $p < 0.001$. School educational content was also positively associated with social identity, $r = 0.49$, $p < 0.001$, followed by religious beliefs, $r = 0.46$, $p < 0.001$, socioeconomic status, $r = 0.38$, $p < 0.001$, and mass media, $r = 0.21$, $p < 0.001$. In contrast, globalization was negatively associated with social identity, $r = -0.24$, $p < 0.001$, as were social networks, $r = -0.18$, $p < 0.001$, and migration and social mobility, $r = -0.16$, $p = 0.002$. The multiple regression model was statistically significant, $F(8, 375) = 48.77$, $p < 0.001$. The multiple correlation coefficient was $R = 0.71$, the coefficient of determination was $R^2 = 0.51$, and the adjusted R^2 was 0.50, indicating that the set of predictors collectively explained approximately 51% of the variance in students' social identity. The Durbin-Watson statistic was 1.89, suggesting acceptable independence of residuals. Family educational functioning emerged as the strongest positive predictor of social identity, $\beta = 0.25$, $p < 0.001$. School educational content was the second strongest positive predictor, $\beta = 0.21$, $p < 0.001$, followed by religious beliefs, $\beta = 0.19$, $p < 0.001$,

socioeconomic status, $\beta = 0.15$, $p < 0.001$, and mass media, $\beta = 0.08$, $p = 0.041$. Globalization was the strongest negative predictor, $\beta = -0.14$, $p = 0.001$, while social networks also had a significant negative effect, $\beta = -0.11$, $p = 0.007$. Migration and social mobility did not retain a statistically significant independent effect after adjustment for the other predictors, $\beta = -0.06$, $p = 0.096$. Tolerance values ranged from 0.65 to 0.82 and variance inflation factor values ranged from 1.22 to 1.54, indicating that multicollinearity was not problematic.

Discussion and Conclusion

The findings demonstrate that social identity among upper secondary school students in Eastern Golestan Province is shaped by the simultaneous influence of family, school, religion, socioeconomic conditions, media, digital networks, and broader processes of globalization. The relatively high mean level of social identity suggests that students generally maintain a meaningful sense of belonging and connection to their social environment. However, the regression results indicate that the sources contributing to this identity are not equally influential. Family educational functioning emerged as the strongest positive predictor, highlighting the continuing importance of the family as a central institution of socialization during adolescence. This finding suggests that families that actively support education, communicate social values, provide guidance, and maintain constructive interaction with adolescents may foster stronger feelings of belonging, responsibility, and social integration. The strong contribution of school educational content similarly confirms that schools function not only as instructional institutions but also as major socializing environments. Curricular materials, educational narratives, cultural activities, and institutional values appear to contribute to the formation of students' perceptions of society and their place within it. Religious beliefs also showed a meaningful positive contribution, indicating that shared value systems and religious frameworks may provide adolescents with relatively stable sources of meaning, belonging, and moral orientation. The positive role of socioeconomic status suggests that access to educational, cultural, and social resources can facilitate broader participation and stronger integration into social networks and institutions. Mass media exerted a smaller but still significant positive effect, which may reflect the capacity of traditional media to transmit common cultural narratives and collective values, although its comparatively weak influence may also indicate the declining centrality of conventional media in adolescents' everyday lives.

In contrast, globalization and social networks were negatively associated with social identity after other variables were controlled. This does not imply that globalization or digital communication are inherently harmful, but rather that exposure to diverse and sometimes competing lifestyles, values, and identity models may challenge the coherence of locally grounded forms of belonging. Adolescents who participate intensively in social networking environments are continuously exposed to multiple reference groups, forms of self-presentation, social comparison, and transnational cultural influences. Such environments can broaden social horizons but may simultaneously weaken the centrality of local, school-based, familial, or community-based identity frameworks if students lack sufficient critical media literacy or opportunities to integrate global influences with existing cultural attachments. The negative coefficient for globalization may similarly indicate tension between locally rooted social identities and increasingly transnational orientations. Importantly, migration and social mobility were significantly related to social identity at the bivariate level but lost their independent significance in the multivariate model. This pattern suggests that their influence may operate indirectly through related factors such as socioeconomic status, social networks, or exposure to global cultural environments.

Overall, the study supports a multidimensional sociological interpretation of student social identity. Approximately half of the variance in social identity was explained by the model, indicating that the selected social and cultural variables capture a substantial proportion of the processes involved in adolescent identity formation. At the same time, the unexplained variance implies that other factors, such as peer relationships, ethnic identity, school belonging, perceived discrimination, parenting style, neighborhood conditions, psychological characteristics, and social capital, may also be important. The results are particularly significant for Eastern Golestan Province because students in this region live within culturally and socially diverse environments in which local, ethnic, national, religious, socioeconomic, and digital influences intersect. Social identity in such a setting should therefore be understood as a dynamic and multilayered outcome of ongoing interaction among traditional socialization institutions and contemporary global and technological forces. The findings underscore the continuing centrality of family and school despite rapid social transformation and suggest that strengthening these institutions' capacity for meaningful socialization may help adolescents develop more coherent, inclusive, and socially integrated identities. In conclusion, social identity among upper secondary school students in Eastern Golestan Province is best understood as the product of an interconnected sociological system in which family educational functioning, school educational content, religious beliefs, socioeconomic status, media exposure, social networks, globalization, and mobility jointly shape adolescents' sense of belonging, social attachment, and collective self-definition.

جامعه شناسی آموزش و پرورش

تبیین جامعه‌شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شرق گلستان

فروزان میردار^۱، رحمت اله امیر احمدی^{۲*}، محمدرضا نعیمی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه جامعه شناسی مسایل اجتماعی ایران، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران.

۲. گروه جامعه شناسی، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزاد شهر، ایران (نویسنده مسئول).

۳. گروه جامعه شناسی، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزاد شهر، ایران.

✦ ایمیل نویسنده مسئول: amirahmadi569@iau.ac.ir

مقاله تحقیقاتی

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف تبیین جامعه‌شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شرق استان گلستان بر اساس اعتقادات مذهبی، عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، رسانه‌های گروهی، شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن، مهاجرت و تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی انجام شد.

روش‌شناسی: این پژوهش از نظر رویکرد کمی، از نظر روش توصیفی-پیمایشی و مقطعی و از نظر هدف کاربردی بود. جامعه آماری شامل ۳۲۳۲۶ دانش‌آموز مقطع متوسطه دوم در شهرستان‌های آزادشهر، رامیان، علی‌آباد کنول، گنبدکاووس، مینودشت، گالیکش، کلاله و مراوه‌تپه بود. بر اساس جدول کرجسی و مورگان، ۳۸۴ دانش‌آموز به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای شامل سنجش هویت اجتماعی و متغیرهای مستقل پژوهش بود. روایی ابزار با استفاده از بررسی صوری و محتوایی صاحب‌نظران و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ ارزیابی شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ و آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج همبستگی نشان داد عملکرد آموزشی خانواده با هویت اجتماعی رابطه مثبت و معناداری داشت ($r=0.53, p<0.001$). همچنین محتوای آموزش مدارس ($r=0.49, p<0.001$)، اعتقادات مذهبی ($r=0.46, p<0.001$)، پایگاه اقتصادی-اجتماعی ($r=0.38, p<0.001$) و رسانه‌های گروهی ($r=0.21, p<0.001$) با هویت اجتماعی رابطه مثبت داشتند، درحالی‌که جهانی‌شدن ($r=-0.24, p<0.001$)، شبکه‌های اجتماعی ($r=-0.18, p<0.001$) و مهاجرت و تحرک اجتماعی ($r=-0.16, p=0.002$) دارای رابطه منفی بودند. مدل رگرسیون چندگانه معنادار بود ($F(8,375)=48.77, p<0.001$) و ۵۱ درصد از واریانس هویت اجتماعی را تبیین کرد. عملکرد آموزشی خانواده ($\beta=0.25$)، محتوای آموزش مدارس ($\beta=0.21$)، اعتقادات مذهبی ($\beta=0.19$) و پایگاه اقتصادی-اجتماعی ($\beta=0.15$) مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های مثبت بودند، درحالی‌که جهانی‌شدن ($\beta=-0.14$) و شبکه‌های اجتماعی ($\beta=-0.11$) اثر منفی معناداری داشتند.

نتیجه‌گیری: هویت اجتماعی دانش‌آموزان پدیده‌ای چندبعدی و حاصل تعامل همزمان خانواده، مدرسه، باورهای مذهبی، وضعیت اقتصادی-اجتماعی و نیروهای رسانه‌ای و جهانی است و تقویت نقش خانواده و مدرسه همراه با ارتقای سواد رسانه‌ای می‌تواند در تحکیم تعلق و انسجام اجتماعی دانش‌آموزان مؤثر باشد.

دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۸

پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۱

انتشار اولیه: ۱۴۰۵/۰۷/۱۸

انتشار نهایی: ۱۴۰۶/۰۶/۰۱

واژگان کلیدی:

هویت اجتماعی، دانش‌آموزان، عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، گلستان

استناد مقاله:

میردار، فروزان، امیر احمدی، رحمت اله، و نعیمی، محمدرضا. (۱۴۰۶). تبیین جامعه‌شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شرق گلستان. جامعه شناسی آموزش و پرورش، ۱۳(۳): ۱-۱۹.

<https://doi.org/10.61838/kman.soc.838>

Commons: CC BY 4.0

مقدمه

هویت اجتماعی از بنیادی‌ترین مفاهیم در جامعه‌شناسی معاصر است که به چگونگی تعریف فرد از خود در نسبت با گروه‌ها، نهادها، ارزش‌ها، هنجارها و ساختارهای اجتماعی اشاره دارد. انسان در خلأ اجتماعی هویت نمی‌یابد، بلکه در جریان تعامل مستمر با خانواده، مدرسه، گروه همسالان، رسانه‌ها، نهادهای دینی، ساختارهای اقتصادی و فضای فرهنگی جامعه، تصویری از خود و جایگاه خویش در جهان اجتماعی شکل می‌دهد. هویت اجتماعی از این منظر نه صرفاً یک ویژگی فردی و ثابت، بلکه فرایندی پویا، چندبعدی و متأثر از زمینه‌های تاریخی، فرهنگی، اقتصادی و ارتباطی است. فرد در طول فرایند اجتماعی‌شدن، عضویت خود را در گروه‌های مختلف تجربه می‌کند، ارزش‌های مشترک را می‌آموزد و بر اساس میزان همانندسازی با گروه‌ها و نهادهای اجتماعی، نوعی احساس تعلق، تعهد و پیوستگی اجتماعی در او شکل می‌گیرد. این فرایند در دوره نوجوانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا نوجوان در مرحله‌ای قرار دارد که از یک سو وابستگی کامل دوران کودکی به خانواده کاهش می‌یابد و از سوی دیگر، روابط با همسالان، مدرسه، رسانه‌ها و محیط اجتماعی گسترده‌تر می‌شود. در نتیجه، هویت اجتماعی در این دوره بیش از هر زمان دیگری تحت تأثیر تعامل میان منابع سنتی هویت و نیروهای نوظهور اجتماعی قرار می‌گیرد. پژوهش‌های مربوط به هویت در میان نوجوانان و دانش‌آموزان نشان داده‌اند که سبک‌های هویتی در این دوره با نحوه سازگاری فرد با محیط آموزشی و اجتماعی، شیوه پاسخ به انتظارات محیط و برخی الگوهای رفتاری مرتبط است (Tanhayeh Reshvanloo et al., 2024). از این رو، مطالعه هویت اجتماعی دانش‌آموزان را می‌توان یکی از راه‌های مهم شناخت کیفیت جامعه‌پذیری نسل جدید و چگونگی پیوند آنان با ساختار اجتماعی دانست.

دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم در یکی از حساس‌ترین مراحل تحول اجتماعی و هویتی قرار دارند. آنان همزمان با تجربه تغییرات فردی و روان‌شناختی دوره نوجوانی، با طیفی از انتظارات اجتماعی، فرهنگی، تحصیلی و خانوادگی مواجه می‌شوند و باید جایگاه خود را در میان منابع متعدد و گاه متعارض هویت بازتعریف کنند. هویت اجتماعی دانش‌آموز می‌تواند در احساس تعلق به خانواده، مدرسه، جامعه محلی، قومیت، ملت، گروه همسالان و سایر اجتماعات واقعی یا مجازی نمود پیدا کند. در همین زمینه، مطالعات انجام‌شده در ایران نشان داده‌اند که هویت اجتماعی دانش‌آموزان از مجموعه‌ای از عوامل فرهنگی، خانوادگی، آموزشی و اجتماعی تأثیر می‌پذیرد و نمی‌توان آن را صرفاً محصول ویژگی‌های فردی تلقی کرد. برای نمونه، بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی دانش‌آموزان نشان داده است که متغیرهای مرتبط با محیط اجتماعی، تعاملات روزمره و زمینه‌های فرهنگی می‌توانند در شکل‌گیری و تقویت هویت آنان نقش تعیین‌کننده داشته باشند (Khodami & Raseki Ronizi, 2023). همچنین مطالعه بازتولید هویت ملی در میان دانش‌آموزان نشان داده است که عوامل فرهنگی و سازوکارهای انتقال ارزش‌ها می‌توانند بر نحوه درک نوجوانان از عضویت در اجتماع ملی و احساس تعلق آنان اثرگذار باشند (Jahanshahi et al., 2024). این یافته‌ها بر این نکته تأکید دارند که مدرسه و محیط اجتماعی دانش‌آموز فقط محل انتقال دانش رسمی نیست، بلکه عرصه‌ای برای بازتولید معنا، تعلق اجتماعی و هویت نیز محسوب می‌شود.

در میان عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت، خانواده نخستین و یکی از پایدارترین نهادهای جامعه‌پذیری است. کودک و نوجوان نخستین تجربه‌های خود از تعلق، تمایز، نقش اجتماعی، مسئولیت، ارزش‌ها و هنجارها را در محیط خانواده کسب می‌کنند و خانواده از طریق شیوه تربیت، ارتباط والدین با فرزندان، انتظارات آموزشی، الگوهای رفتاری و انتقال سرمایه فرهنگی، مبانی اولیه هویت اجتماعی را شکل می‌دهد. پژوهش‌های جامعه‌شناختی بر نقش خانواده در ایجاد چارچوب اولیه هویت اجتماعی تأکید کرده‌اند و نشان داده‌اند که روابط خانوادگی، سبک تعامل والدین و نوع ارزش‌هایی که در محیط خانواده منتقل می‌شوند، می‌توانند در نحوه تعریف کودک و نوجوان از خود در ارتباط با جامعه مؤثر باشند (Arizqi, 2023). در مطالعه‌ای دیگر نیز تأکید شده است که خانواده از طریق انتقال ارزش‌های فرهنگی، هنجارهای اجتماعی و الگوهای ارتباطی، یکی از مهم‌ترین بسترهای شکل‌گیری هویت اجتماعی کودکان و نوجوانان محسوب می‌شود (Faizah, 2023). بنابراین، عملکرد آموزشی خانواده را نباید صرفاً به نظارت بر عملکرد تحصیلی یا کمک به انجام تکالیف محدود کرد، بلکه این عملکرد می‌تواند شامل انتقال نگرش‌های اجتماعی، تقویت مسئولیت‌پذیری، ایجاد نگرش نسبت به جامعه، آموزش شیوه تعامل با دیگران و کمک به درونی‌سازی ارزش‌های جمعی نیز باشد. در چنین شرایطی، نحوه عملکرد آموزشی و فرهنگی خانواده می‌تواند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر میزان انسجام هویتی، تعلق اجتماعی و نحوه ارتباط نوجوان با جامعه اثرگذار باشد.

در کنار خانواده، مدرسه یکی دیگر از نهادهای اصلی جامعه‌پذیری رسمی است که نقش آن در فرایند هویت‌یابی نوجوانان بسیار فراتر از آموزش علمی و مهارتی است. محتوای آموزشی، برنامه‌های درسی، روابط معلم و دانش‌آموز، فعالیت‌های فرهنگی، نمادها و روایت‌هایی که در مدرسه بازنمایی می‌شوند، همگی می‌توانند در شکل‌دهی به تصورات دانش‌آموزان از خود، جامعه، تاریخ، فرهنگ و عضویت اجتماعی آنان نقش ایفا کنند. بررسی بازنمایی هویت در کتاب‌های آموزشی نشان داده است که منابع درسی، از طریق انتخاب شخصیت‌ها، نقش‌های اجتماعی، عناصر فرهنگی و شیوه بازنمایی گروه‌های مختلف، می‌توانند در تولید و بازتولید تصورات هویتی دانش‌آموزان مؤثر باشند (Nadernejad et al., 2022). همچنین مطالعات مربوط به هویت حرفه‌ای نشان می‌دهند که حتی معلمان نیز در محیط آموزشی با تنش میان الزام‌های نهادی، ارزش‌های اجتماعی و هویت حرفه‌ای خود روبه‌رو هستند و این امر نشان می‌دهد مدرسه نهادی است که در آن هویت در سطوح مختلف به‌صورت مستمر ساخته و بازتعریف می‌شود (Tajeddin et al., 2023). از سوی دیگر، محیط فرهنگی کلاس می‌تواند بر نحوه ارتباط نوجوانان با هویت فرهنگی و ملی آنان تأثیر بگذارد. یافته‌های مربوط به نوجوانان دارای پیشینه مهاجرتی نشان داده‌اند که فضای تنوع فرهنگی در کلاس درس با مسیرهای تحول هویت فرهنگی و ملی و نیز سازگاری اجتماعی و عاطفی نوجوانان مرتبط است (Juang et al., 2024). بنابراین، محتوای آموزش مدارس و کیفیت فضای اجتماعی و فرهنگی مدرسه از مؤلفه‌های مهم در مطالعه هویت اجتماعی دانش‌آموزان محسوب می‌شوند.

اعتقادات مذهبی نیز در بسیاری از جوامع، به‌ویژه جوامعی که دین بخش مهمی از فرهنگ عمومی و سازمان ارزشی جامعه را تشکیل می‌دهد، یکی از منابع مهم هویت اجتماعی است. باورهای دینی می‌توانند به فرد چارچوبی برای فهم جایگاه خود در جامعه، تعریف روابط اجتماعی، تمایز میان رفتارهای مطلوب و نامطلوب و ایجاد احساس تعلق به یک اجتماع ارزشی ارائه کنند. در دوره نوجوانی، اعتقادات مذهبی در تعامل با خانواده، مدرسه، گروه‌های همسالان و محیط رسانه‌ای بازتفسیر می‌شوند و میزان درونی‌شدن این اعتقادات می‌تواند با سایر ابعاد هویت فرد پیوند پیدا کند. در سطحی گسترده‌تر، تحولات اجتماعی در جوامع خاورمیانه نشان می‌دهد که هویت معاصر در کشاکش میان سنت و مدرنیته بازسازی می‌شود و ارزش‌های مذهبی و فرهنگی همچنان در کنار الگوهای جدید سبک زندگی، یکی از منابع اصلی معنا و تعلق باقی مانده‌اند (Hassan & Kamali, 2025). از این منظر، بررسی نقش اعتقادات مذهبی در هویت اجتماعی دانش‌آموزان اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا نوجوانان امروز همزمان در معرض نظام ارزشی خانواده و جامعه محلی و همچنین جریان‌های فرهنگی متنوع و جهانی قرار دارند و نوع مواجهه آنان با این منابع می‌تواند بر ساختار هویتی‌شان اثرگذار باشد.

همزمان با خانواده، مدرسه و دین، رسانه‌ها به یکی از مهم‌ترین عوامل جامعه‌پذیری نسل جدید تبدیل شده‌اند. تفاوت مهم نسل جدید با نسل‌های پیشین در این است که فرایند شکل‌گیری هویت آنان در فضایی رخ می‌دهد که مرز میان تعاملات حضوری و مجازی به‌طور فزاینده‌ای کمرنگ شده است. نسل نوجوان امروز نه تنها مصرف‌کننده پیام‌های رسانه‌ای است، بلکه خود نیز در شبکه‌های اجتماعی تولیدکننده محتوا، بازنمایی‌کننده خویشتن و عضو اجتماعات دیجیتال است. پژوهش درباره نسل Z نشان داده است که رشد در محیط فناوری‌های همراه و ارتباطات دیجیتال، نوعی هویت اجتماعی - فناوریانه ایجاد کرده است که در آن تلفن همراه، اینترنت و تعاملات آنلاین بخشی از تجربه روزمره و حتی تعریف فرد از خود محسوب می‌شوند (Rosenberg et al., 2025). از این رو، رسانه‌های گروهی و شبکه‌های اجتماعی نه فقط کانال انتقال اطلاعات، بلکه محیط‌هایی برای مقایسه اجتماعی، عضویت گروهی، کسب تأیید اجتماعی و بازسازی هویت هستند. پژوهش انجام‌شده درباره دانش‌آموزان دبیرستانی نیز نشان داده است که استفاده از شبکه‌هایی مانند تلگرام و اینستاگرام با ابعاد مختلف هویت کاربران پیوند دارد و فضای مجازی می‌تواند زمینه بازتعریف برخی تعلق‌ها و ارزش‌های هویتی را ایجاد کند (Tavani et al., 2022). همچنین مدل‌سازی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جوانان نشان داده است که شدت و شیوه استفاده از این شبکه‌ها می‌تواند در ابعاد گوناگون هویت آنان نقش داشته باشد (Tajbakhsh & Goudarzi, 2022).

گسترش ارتباطات دیجیتال به ظهور شکل‌های جدیدی از تحرک، تعلق و سبک زندگی نیز انجامیده است که مفاهیم کلاسیک هویت را با چالش مواجه کرده‌اند. پدیده‌هایی مانند کوچ‌نشینی دیجیتال نشان می‌دهند که هویت معاصر بیش از گذشته می‌تواند از مکان ثابت، مرز جغرافیایی و عضویت‌های سنتی فاصله بگیرد و بر اساس شبکه‌های ارتباطی، تجربه‌های فرامکانی و سبک‌های زندگی سیال بازسازی شود (Kovalenko et al., 2024). هرچند دانش‌آموزان مورد مطالعه لزوماً در چنین سبک‌هایی مشارکت مستقیم ندارند، اما منطق فرهنگی این تحولات از طریق شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌ها و ارتباطات جهانی وارد تجربه روزمره آنان می‌شود. در چنین فضایی، نوجوان می‌تواند همزمان به جامعه محلی خود تعلق داشته باشد و در معرض فرهنگ‌ها، ارزش‌ها و

سبک‌های زندگی متعلق به جوامع دوردست قرار گیرد. این وضعیت ممکن است زمینه گسترش افق‌های فکری، افزایش تحمل تفاوت‌ها و شکل‌گیری هویت‌های چندلایه را فراهم سازد، اما در عین حال می‌تواند موجب تضعیف برخی اشکال سنتی تعلق یا ایجاد تعارض میان منابع مختلف هویت شود.

جهانی‌شدن در همین چارچوب یکی از مهم‌ترین نیروهای تحول هویت اجتماعی در جوامع معاصر است. جهانی‌شدن با افزایش جریان اطلاعات، فرهنگ، سرمایه، تصاویر و سبک‌های زندگی، مرزهای فرهنگی را تا حد زیادی نفوذپذیر کرده است و نوجوانان از طریق فناوری‌های ارتباطی به مجموعه‌ای گسترده از الگوهای فرهنگی دسترسی دارند. این فرایند می‌تواند هویت را از ساختاری نسبتاً یکپارچه به ساختاری چندلایه و منعطف تبدیل کند. در عین حال، رابطه میان جهانی‌شدن و هویت الزاماً یک‌سویه و منفی نیست، بلکه می‌تواند به بازاندیشی در هویت محلی و ملی نیز منجر شود. مطالعات مربوط به هویت ملی و همبستگی اجتماعی نشان می‌دهند که هویت جمعی همچنان برای حفظ انسجام و احساس عضویت در جامعه اهمیت بنیادین دارد (Ng'eno, 2023). در ایران نیز بررسی رابطه هویت ملی، قومیت و سرمایه اجتماعی نشان داده است که هویت فردی و جمعی در بستر همزمان تعلقات قومی و ملی شکل می‌گیرد و کیفیت سرمایه اجتماعی می‌تواند در نوع رابطه میان این سطوح هویتی مؤثر باشد (Mirfardi et al., 2022). بنابراین، در مناطق دارای تنوع قومی و فرهنگی، مطالعه هویت اجتماعی باید علاوه بر نیروهای جهانی، به پیوندهای محلی، قومی و ملی نیز توجه داشته باشد.

شرق استان گلستان از جمله مناطقی است که به دلیل برخورداری از تنوع اجتماعی، قومی، فرهنگی و جغرافیایی، زمینه مناسبی برای مطالعه هویت اجتماعی فراهم می‌کند. دانش‌آموزان این منطقه در محیط‌هایی با درجات متفاوت شهرنشینی، توسعه اقتصادی، دسترسی رسانه‌ای و تحرک اجتماعی زندگی می‌کنند و ممکن است منابع هویتی متنوعی را همزمان تجربه کنند. تنوع قومی به خودی خود الزاماً عامل واگرایی نیست، بلکه نحوه سازمان‌یابی روابط اجتماعی و میزان سرمایه اجتماعی تعیین می‌کند که تفاوت‌های قومی چگونه با هویت‌های گسترده‌تر اجتماعی و ملی پیوند پیدا کنند. بررسی ابعاد هویت قومی در ایران نشان داده است که هویت قومی می‌تواند با الگوهای مختلف رفتار اجتماعی و مصرفی مرتبط باشد و همچنان یکی از اجزای مهم تجربه اجتماعی افراد در مناطق دارای تنوع قومی محسوب می‌شود (Nosrati & Rezaei, 2022). از این رو، در شرق گلستان، هویت اجتماعی دانش‌آموزان باید در چارچوب تعامل میان خانواده، مدرسه، قومیت، دین، رسانه و ساختار اقتصادی-اجتماعی بررسی شود، نه اینکه صرفاً بر یک بعد خاص از هویت تأکید شود.

پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده نیز یکی از متغیرهای مهم در تحلیل تفاوت‌های اجتماعی و هویتی است. دسترسی متفاوت خانواده‌ها به منابع مالی، تحصیلی، فرهنگی و ارتباطی می‌تواند کیفیت تجربه اجتماعی نوجوانان را تحت تأثیر قرار دهد. نوجوانانی که در خانواده‌هایی با سرمایه اقتصادی و فرهنگی بالاتر زندگی می‌کنند ممکن است دسترسی گسترده‌تری به فناوری، منابع آموزشی، فعالیت‌های فرهنگی و شبکه‌های اجتماعی داشته باشند و فرصت بیشتری برای تعامل با گروه‌ها و تجربه‌های متنوع پیدا کنند. در مقابل، محدودیت‌های اقتصادی می‌تواند دامنه مشارکت اجتماعی و دسترسی به برخی منابع هویت‌ساز را کاهش دهد. شواهد جدید نشان داده‌اند که وضعیت اقتصادی-اجتماعی با برخی رفتارهای اجتماعی در محیط آنلاین مرتبط است و متغیرهایی مانند خودکارآمدی اجتماعی و هویت اخلاقی می‌توانند در چگونگی تأثیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی بر رفتارهای اجتماعی نقش واسطه‌ای یا تعدیل‌کننده ایفا کنند (Xia, 2025). این یافته نشان می‌دهد که تأثیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی بر تجربه نوجوانان صرفاً اقتصادی نیست، بلکه می‌تواند از طریق سازوکارهای روانی و اجتماعی به نحوه تعامل، احساس توانمندی و تعریف فرد از جایگاه خود در اجتماع منتقل شود.

تحرک اجتماعی و مهاجرت نیز از عواملی هستند که می‌توانند ثبات یا تغییر در ساختار هویت اجتماعی نوجوانان را تحت تأثیر قرار دهند. جابه‌جایی میان مناطق، تغییر شبکه دوستان، ورود به محیط‌های فرهنگی متفاوت و تغییر جایگاه اجتماعی خانواده می‌تواند نوجوان را با ضرورت بازسازی روابط و تعاریف اجتماعی خود مواجه کنند. در این شرایط، هویت اجتماعی ممکن است از طریق سازگاری با محیط جدید، ترکیب عناصر هویتی متفاوت یا فاصله گرفتن از برخی تعلقات پیشین بازسازی شود. اهمیت این موضوع زمانی بیشتر می‌شود که مهاجرت و تحرک اجتماعی با تنوع فرهنگی در محیط مدرسه همراه شود، زیرا فضای کلاس و میزان پذیرش تفاوت‌ها می‌تواند بر روند سازگاری و شکل‌گیری تعلق اجتماعی نوجوانان اثرگذار باشد (Juang et al., 2024). بنابراین، مهاجرت و تحرک اجتماعی در کنار سایر عوامل ساختاری می‌تواند به عنوان یکی از متغیرهای مهم در تحلیل جامعه‌شناختی هویت دانش‌آموزان در نظر گرفته شوند.

هویت اجتماعی همچنین با نحوه نگرش فرد به خویشتن و ارزیابی اجتماعی خود مرتبط است و نمی‌توان میان ابعاد روان‌شناختی و جامعه‌شناختی هویت مرز کاملاً سختی ترسیم کرد. پژوهش‌های انجام‌شده درباره موقعیت هویتی نشان داده‌اند که شکل‌گیری موفق هویت با نحوه ادراک فرد از خود و پذیرش خویشتن مرتبط است و عوامل اجتماعی - فرهنگی می‌توانند در این فرایند نقش میانجی داشته باشند (Hashemian et al., 2023). این امر نشان می‌دهد هویت اجتماعی فقط به عضویت عینی در گروه‌ها وابسته نیست، بلکه به تفسیر فرد از جایگاه خود در شبکه روابط اجتماعی و فرهنگی نیز وابسته است. به همین دلیل، نوجوانانی که در محیط‌های اجتماعی متفاوت قرار دارند ممکن است حتی در شرایط عینی مشابه، تجربه متفاوتی از تعلق و هویت داشته باشند. بررسی همزمان عوامل مختلف می‌تواند نشان دهد کدام یک از منابع هویت در میان دانش‌آموزان از قدرت تبیینی بیشتری برخوردار است و چگونه نیروهای سنتی و جدید هویت با یکدیگر تعامل دارند.

در مجموع، ادبیات موجود نشان می‌دهد که خانواده، مدرسه، باورهای فرهنگی و مذهبی، رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی، وضعیت اقتصادی-اجتماعی، مهاجرت و جهانی‌شدن هر یک به شیوه‌ای با هویت نوجوانان پیوند دارند؛ با این حال، بخش قابل‌توجهی از مطالعات گذشته هر یک از این عوامل را به‌صورت جداگانه یا در قالب تعداد محدودی از متغیرها بررسی کرده‌اند. برخی مطالعات بر خانواده و فرایندهای جامعه‌پذیری اولیه تمرکز داشته‌اند (Arizqi, 2023; Faizah, 2023)، برخی نقش آموزش و محیط فرهنگی مدرسه را برجسته کرده‌اند (Nadernejad et al., 2022; Jahanshahi et al., 2024)، و گروهی نیز تغییرات هویت در بستر شبکه‌های اجتماعی و فناوری‌های جدید را مورد توجه قرار داده‌اند (Rosenberg et al., 2025; Tajbakhsh & Goudarzi, 2022). در عین حال، مطالعات مربوط به سبک‌های هویتی دانش‌آموزان (Tanhayeh Reshvanloo et al., 2024)، هویت اجتماعی نوجوانان (Khodami & Raseki Ronizi, 2023)، هویت قومی و رفتار اجتماعی (Nosrati & Rezaei, 2022)، هویت ملی و سرمایه اجتماعی (Mirfardi et al., 2022) و تحولات هویت در شرایط جدید اجتماعی و فرهنگی (Hassan & Kamali, 2025; Kovalenko et al., 2024) نشان می‌دهند که هویت پدیده‌ای چندسطحی و وابسته به تعامل عوامل مختلف است. این پیچیدگی ضرورت اتخاذ رویکردی چندمتغیره در مطالعه هویت اجتماعی دانش‌آموزان را تقویت می‌کند؛ به‌ویژه در محیطی مانند شرق گلستان که تنوع فرهنگی و اجتماعی، گسترش دسترسی به رسانه‌های دیجیتال، تفاوت‌های اقتصادی-اجتماعی و حضور همزمان منابع سنتی و جدید هویت، شرایط ویژه‌ای را برای فرایند هویت‌یابی نسل نوجوان ایجاد کرده است.

با توجه به تحولات سریع در الگوهای ارتباطی، افزایش نفوذ شبکه‌های اجتماعی و فرهنگ جهانی، تغییر نقش نهادهای سنتی جامعه‌پذیری و پیچیده‌تر شدن روابط نوجوانان با خانواده، مدرسه و جامعه، شناخت عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی دانش‌آموزان از اهمیت نظری و کاربردی برخوردار است. این شناخت می‌تواند از یک سو به توسعه ادبیات جامعه‌شناختی هویت در میان نوجوانان کمک کند و از سوی دیگر، اطلاعاتی کاربردی برای نظام آموزشی، خانواده‌ها و سیاست‌گذاران اجتماعی فراهم سازد تا بتوانند نقش نهادهای مختلف در تقویت تعلق، انسجام و مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسل جوان را بهتر درک کنند. در شرایطی که نوجوانان به‌طور همزمان با ارزش‌های محلی، ملی و جهانی مواجه‌اند، تبیین نحوه اثرگذاری منابع مختلف هویت می‌تواند به شناخت بهتر سازوکارهای استمرار یا تغییر هویت اجتماعی کمک کند و مشخص سازد کدام عوامل در تقویت آن نقش مثبت و کدام عوامل در ایجاد فاصله یا بازتعریف تعلقات اجتماعی مؤثرند.

هدف پژوهش حاضر تبیین جامعه‌شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شرق استان گلستان بر اساس نقش اعتقادات مذهبی، عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، رسانه‌های گروهی، شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن، مهاجرت و تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر رویکرد، کمی، از نظر شیوه اجرا، توصیفی-پیمایشی و مقطعی و از نظر هدف، کاربردی است که با هدف تبیین جامعه‌شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم در شرق استان گلستان انجام شد. انتخاب رویکرد کمی با توجه به ماهیت مسئله پژوهش و ضرورت سنجش میزان هویت اجتماعی و بررسی ارتباط آن با مجموعه‌ای از عوامل اجتماعی، فرهنگی، خانوادگی، آموزشی و اقتصادی صورت گرفت. در این پژوهش، هویت

اجتماعی به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شد و متغیرهای اعتقادات مذهبی، عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، رسانه‌های گروهی، شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن، مهاجرت و تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی به‌عنوان متغیرهای مستقل مورد بررسی قرار گرفتند. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان شاغل به تحصیل در مقطع متوسطه دوم در مناطق شرقی استان گلستان بود. منظور از دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم، دانش‌آموزان پایه‌های دهم، یازدهم و دوازدهم در مدارس نظری، فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش بود که در زمان انجام پژوهش در مدارس محدوده مورد مطالعه اشتغال به تحصیل داشتند. قلمرو جغرافیایی پژوهش شهرستان‌های آزادشهر، رامیان، علی‌آباد کتول، گنبدکاووس، مینودشت، گالیکش، کلاله و مراوه‌تپه را دربر گرفت تا ترکیب نسبتاً گسترده و متنوعی از دانش‌آموزان ساکن مناطق شرقی استان از نظر شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و جغرافیایی در مطالعه حضور داشته باشند. بر اساس آمار جامعه مورد مطالعه، تعداد کل دانش‌آموزان واجد شرایط ورود به پژوهش ۳۲۳۲۶ نفر بود. با توجه به حجم جامعه آماری، برای تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان استفاده شد و بر این اساس، حداقل حجم نمونه مورد نیاز ۳۸۴ نفر تعیین گردید. برای افزایش قابلیت تعمیم یافته‌ها، در فرایند نمونه‌گیری تلاش شد دانش‌آموزان از شهرستان‌های مختلف، پایه‌های تحصیلی متفاوت و انواع مدارس متوسطه دوم در نمونه حضور داشته باشند. نمونه‌گیری با در نظر گرفتن پراکندگی جغرافیایی جامعه و ساختار مدارس منطقه انجام شد، به‌گونه‌ای که پاسخ‌دهندگان بتوانند نمایانگر مناسبی از ویژگی‌های عمومی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شرق گلستان باشند. ملاک ورود به پژوهش شامل اشتغال به تحصیل در یکی از پایه‌های دهم، یازدهم یا دوازدهم در مدارس محدوده جغرافیایی مورد مطالعه، تمایل به شرکت در پژوهش و تکمیل قابل قبول ابزار گردآوری داده‌ها بود و پرسشنامه‌هایی که به‌صورت ناقص تکمیل شده یا دارای الگوی پاسخ‌دهی نامعتبر بودند، از فرایند تحلیل کنار گذاشته شدند. در اجرای پژوهش، اصول اخلاقی از جمله اختیاری بودن مشارکت، محرمانه ماندن اطلاعات فردی، ناشناس بودن پاسخ‌ها و استفاده از داده‌ها صرفاً در چارچوب اهداف علمی پژوهش مورد توجه قرار گرفت.

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر پرسشنامه بود که متناسب با چارچوب نظری و متغیرهای اصلی پژوهش تنظیم شد. پرسشنامه از بخش مربوط به اطلاعات جمعیت‌شناختی و زمینه‌ای پاسخ‌دهندگان و بخش مربوط به سنجش متغیرهای پژوهش تشکیل شد. در بخش جمعیت‌شناختی، اطلاعاتی متناسب با ویژگی‌های جامعه دانش‌آموزی از جمله جنسیت، سن، پایه تحصیلی، نوع رشته یا شاخه تحصیلی، محل سکونت و برخی ویژگی‌های خانوادگی و اجتماعی گردآوری شد تا امکان توصیف دقیق نمونه و بررسی ویژگی‌های زمینه‌ای شرکت‌کنندگان فراهم شود. بخش اصلی پرسشنامه به سنجش هویت اجتماعی به‌عنوان متغیر وابسته و اعتقادات مذهبی، عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، رسانه‌های گروهی، شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن، مهاجرت و تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی به‌عنوان متغیرهای مستقل اختصاص یافت. هویت اجتماعی در این مطالعه به میزان احساس تعلق فرد به گروه‌ها، جامعه و محیط اجتماعی، ادراک عضویت اجتماعی، همبستگی با دیگران و پذیرش ارزش‌ها و عناصر هویتی مشترک اشاره داشت. اعتقادات مذهبی بیانگر میزان اهمیت و حضور باورها و ارزش‌های دینی در نگرش و زندگی اجتماعی دانش‌آموزان بود. عملکرد آموزشی خانواده به نقش خانواده در انتقال ارزش‌ها، هنجارها، نگرش‌های اجتماعی، حمایت تحصیلی و هدایت فرزندان اشاره داشت و محتوای آموزش مدارس، ادراک دانش‌آموزان از نقش برنامه‌ها، محتوای درسی و فعالیت‌های آموزشی مدرسه در شکل‌گیری نگرش‌ها و هویت اجتماعی آنان را منعکس می‌کرد. متغیر رسانه‌های گروهی به میزان مواجهه و تأثیرپذیری دانش‌آموزان از رسانه‌های عمومی اختصاص داشت، درحالی‌که متغیر شبکه‌های اجتماعی بر استفاده از رسانه‌ها و پلتفرم‌های اجتماعی جدید و نقش آنها در تعاملات، ارزش‌ها، الگوهای ارتباطی و ادراکات هویتی دانش‌آموزان تمرکز داشت. جهانی‌شدن به میزان مواجهه دانش‌آموزان با ارزش‌ها، سبک‌های زندگی، فرهنگ‌ها و الگوهای اجتماعی فراملی و تأثیر این فرایندها بر نگرش آنان نسبت به جامعه و هویت خود اشاره داشت. مهاجرت و تحرک اجتماعی نیز تغییرات محیطی و اجتماعی ناشی از جابه‌جایی مکانی، مواجهه با گروه‌های اجتماعی متفاوت و انتظارات مربوط به تغییر موقعیت اجتماعی را پوشش می‌داد. پایگاه اقتصادی-اجتماعی نیز بر اساس مجموعه‌ای از شاخص‌های مرتبط با وضعیت اقتصادی، تحصیلی، شغلی و امکانات خانوادگی مورد سنجش قرار گرفت. گویه‌های بخش‌های اصلی پرسشنامه با مقیاس چنددرجه‌ای لیکرت تنظیم شدند، به‌گونه‌ای که نمرات بالاتر در هر سازه نشان‌دهنده سطح بالاتر آن متغیر بود. برای بررسی روایی محتوایی و صوری ابزار، پرسشنامه در اختیار تعدادی از صاحب‌نظران حوزه جامعه‌شناسی، علوم اجتماعی و مطالعات آموزشی قرار گرفت و از آنان خواسته شد تناسب گویه‌ها با تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها، وضوح عبارات، قابلیت فهم برای دانش‌آموزان و پوشش مناسب ابعاد مورد مطالعه را ارزیابی کنند. اصلاحات لازم بر اساس دیدگاه‌های کارشناسی اعمال شد و نسخه نهایی برای گردآوری داده‌ها مورد استفاده قرار گرفت. همچنین پایایی مقیاس‌های پژوهش از طریق بررسی همسانی درونی گویه‌ها و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ارزیابی شد و ضرایب

قابل قبول به عنوان مؤید ثبات و قابلیت اعتماد ابزار در نظر گرفته شدند. افزون بر گردآوری داده‌های میدانی از طریق پرسشنامه، برای تدوین مبانی نظری، تعیین چارچوب مفهومی، تعریف متغیرها و مرور پیشینه پژوهش از روش اسنادی و کتابخانه‌ای و منابع علمی مرتبط شامل کتاب‌ها، مقالات علمی و پژوهش‌های پیشین استفاده شد.

پس از تکمیل فرایند گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ها از نظر کامل بودن پاسخ‌ها و قابلیت استفاده در تحلیل مورد بررسی قرار گرفتند و داده‌های قابل قبول کدگذاری و در نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ وارد شدند. تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی انجام شد. در سطح آمار توصیفی، برای ارائه تصویری روشن از ویژگی‌های پاسخ‌دهندگان و وضعیت متغیرهای اصلی پژوهش از شاخص‌هایی نظیر فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمرات استفاده شد. در ادامه، پیش از اجرای آزمون‌های استنباطی، کیفیت داده‌ها از نظر وجود داده‌های مفقود، پاسخ‌های نامعتبر، مقادیر پرت و مفروضه‌های لازم برای به کارگیری آزمون‌های پارامتریک بررسی شد. برای تحلیل روابط میان متغیرها، ابتدا همبستگی بین هویت اجتماعی و متغیرهای مستقل شامل اعتقادات مذهبی، عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، رسانه‌های گروهی، شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن، مهاجرت و تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی بررسی شد. سپس به منظور تبیین جامعه‌شناختی هویت اجتماعی و تعیین سهم نسبی هر یک از عوامل مستقل در پیش‌بینی تغییرات هویت اجتماعی، از تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شد. در مدل رگرسیونی، هویت اجتماعی به عنوان متغیر ملاک و مجموعه عوامل اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و اقتصادی پژوهش به عنوان متغیرهای پیش‌بین وارد مدل شدند و ضرایب رگرسیونی استاندارد شده، مقدار ضریب تعیین و سطح معناداری اثر هر متغیر برای ارزیابی قدرت تبیینی مدل مورد توجه قرار گرفت. همچنین پیش از تفسیر نتایج رگرسیون، مفروضه‌های اصلی آن از جمله خطی بودن روابط، استقلال خطاها، نرمال بودن توزیع باقیمانده‌ها، همگنی واریانس خطاها و نبود هم‌خطی چندگانه شدید میان متغیرهای پیش‌بین مورد بررسی قرار گرفت. در مواردی که بررسی تفاوت هویت اجتماعی بر حسب ویژگی‌های جمعیت‌شناختی یا آموزشی دانش‌آموزان ضرورت داشت، متناسب با سطح سنجش و تعداد گروه‌ها از آزمون‌های مقایسه میانگین مناسب استفاده شد. تمامی آزمون‌های آماری به صورت دوطرفه انجام شدند و سطح معناداری آماری ۰.۰۵ در نظر گرفته شد. این فرایند تحلیلی امکان ارزیابی همزمان روابط متغیرهای مورد مطالعه و شناسایی مهم‌ترین عوامل جامعه‌شناختی مرتبط با هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شرق استان گلستان را فراهم ساخت.

یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر، داده‌های مربوط به ۳۸۴ دانش‌آموز مقطع متوسطه دوم در شهرستان‌های شرق استان گلستان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از مجموع شرکت‌کنندگان، ۱۹۸ نفر معادل ۵۱.۶ درصد پسر و ۱۸۶ نفر معادل ۴۸.۴ درصد دختر بودند. از نظر پایه تحصیلی، ۱۳۲ نفر معادل ۳۴.۴ درصد در پایه دهم، ۱۲۹ نفر معادل ۳۳.۶ درصد در پایه یازدهم و ۱۲۳ نفر معادل ۳۲.۰ درصد در پایه دوازدهم تحصیل می‌کردند. از نظر شاخه تحصیلی، ۲۵۲ نفر معادل ۶۵.۶ درصد در شاخه نظری، ۷۴ نفر معادل ۱۹.۳ درصد در شاخه فنی و حرفه‌ای و ۵۸ نفر معادل ۱۵.۱ درصد در شاخه کاردانش مشغول به تحصیل بودند. میانگین سنی دانش‌آموزان ۱۶.۷۲ سال با انحراف معیار ۰.۹۴ بود و دامنه سنی آنان از ۱۵ تا ۱۹ سال قرار داشت. از نظر محل سکونت، ۲۳۸ نفر معادل ۶۲.۰ درصد در مناطق شهری و ۱۴۶ نفر معادل ۳۸.۰ درصد در مناطق روستایی سکونت داشتند. همچنین از نظر توزیع جغرافیایی، نمونه پژوهش از شهرستان‌های آزادشهر، رامیان، علی‌آباد کتول، گنبد کاووس، مینودشت، گالیکش، کلالة و مراوه‌تپه انتخاب شده بود و تلاش شد متناسب با حجم نسبی دانش‌آموزان هر منطقه، مشارکت نمونه‌ها حفظ شود. بررسی وضعیت تحصیلات والدین نشان داد بیشترین فراوانی تحصیلات پدران و مادران در سطح دیپلم و پس از آن در سطح تحصیلات دانشگاهی قرار داشت. همچنین بخش عمده پاسخ‌دهندگان وضعیت اقتصادی خانواده خود را در سطح متوسط ارزیابی کرده بودند. این توزیع نشان می‌دهد که نمونه مورد بررسی از نظر جنسیت، پایه تحصیلی، شاخه آموزشی، محل سکونت و شرایط خانوادگی از تنوع قابل قبولی برخوردار بوده و امکان بررسی هویت اجتماعی دانش‌آموزان در گروه‌های مختلف اجتماعی و آموزشی را فراهم کرده است.

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی متغیرهای اصلی پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	چولگی	کشیدگی
هویت اجتماعی	۳۶۱	۰.۵۸	۱.۹۴	۴.۹۲	-۰.۳۱	-۰.۱۸
اعتقادات مذهبی	۳.۷۴	۰.۶۹	۱.۶۰	۵.۰۰	-۰.۴۲	-۰.۲۷
عملکرد آموزشی خانواده	۳.۶۸	۰.۶۳	۱.۷۵	۵.۰۰	-۰.۳۵	۰.۱۱
محتوای آموزش مدارس	۳.۴۹	۰.۶۵	۱.۵۰	۴.۹۳	-۰.۲۱	-۰.۰۹
رسانه‌های گروهی	۳.۲۷	۰.۷۱	۱.۲۰	۵.۰۰	۰.۰۸	-۰.۳۴
شبکه‌های اجتماعی	۳.۸۳	۰.۶۷	۱.۶۷	۵.۰۰	-۰.۴۶	-۰.۱۹
جهانی‌شدن	۳.۵۲	۰.۶۶	۱.۵۵	۵.۰۰	-۰.۱۷	-۰.۲۶
مهاجرت و تحرک اجتماعی	۳.۳۹	۰.۷۰	۱.۳۳	۵.۰۰	-۰.۰۹	-۰.۳۱
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	۳.۴۴	۰.۶۱	۱.۵۸	۴.۹۲	-۰.۱۳	-۰.۰۶

بر اساس یافته‌های جدول ۱، میانگین هویت اجتماعی دانش‌آموزان برابر با ۳۶۱ و انحراف معیار آن ۰.۵۸ بود که نشان می‌دهد سطح هویت اجتماعی در میان دانش‌آموزان مورد مطالعه بالاتر از نقطه میانی مقیاس قرار داشته است. در میان متغیرهای مستقل، شبکه‌های اجتماعی با میانگین ۳.۸۳ بالاترین میانگین را به خود اختصاص داد و پس از آن اعتقادات مذهبی با میانگین ۳.۷۴ و عملکرد آموزشی خانواده با میانگین ۳.۶۸ قرار داشتند. این یافته نشان می‌دهد دانش‌آموزان مورد مطالعه بیش از سایر حوزه‌ها، با شبکه‌های اجتماعی درگیر بوده و در عین حال، نقش باورهای مذهبی و محیط آموزشی خانواده نیز در تجربه اجتماعی آنان برجسته بوده است. میانگین محتوای آموزش مدارس برابر با ۳.۴۹، جهانی‌شدن برابر با ۳.۵۲، پایگاه اقتصادی-اجتماعی برابر با ۳.۴۴، مهاجرت و تحرک اجتماعی برابر با ۳.۳۹ و رسانه‌های گروهی برابر با ۳.۲۷ بود. پایین‌تر بودن میانگین رسانه‌های گروهی نسبت به شبکه‌های اجتماعی می‌تواند نشان‌دهنده انتقال نسبی الگوی مصرف رسانه‌ای دانش‌آموزان از رسانه‌های سنتی و عمومی به رسانه‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی باشد. همچنین مقادیر چولگی تمامی متغیرها بین -۰.۴۶ تا ۰.۰۸ و مقادیر کشیدگی بین -۰.۳۴ تا ۰.۱۱ قرار داشت که همگی در محدوده قابل قبول قرار می‌گیرند و نشان‌دهنده نبود انحراف شدید از توزیع نرمال در متغیرهای اصلی پژوهش است. بنابراین، با توجه به شکل توزیع داده‌ها و عدم مشاهده چولگی و کشیدگی شدید، شرایط اولیه برای استفاده از آزمون‌های پارامتریک و تحلیل‌های همبستگی و رگرسیونی فراهم بود.

جدول ۲. ضرایب همبستگی پیرسون بین هویت اجتماعی و متغیرهای مستقل پژوهش

متغیر مستقل	ضریب همبستگی با هویت اجتماعی	سطح معناداری
اعتقادات مذهبی	۰.۴۶	<۰.۰۰۱
عملکرد آموزشی خانواده	۰.۵۳	<۰.۰۰۱
محتوای آموزش مدارس	۰.۴۹	<۰.۰۰۱
رسانه‌های گروهی	۰.۲۱	<۰.۰۰۱
شبکه‌های اجتماعی	-۰.۱۸	<۰.۰۰۱
جهانی‌شدن	-۰.۲۴	<۰.۰۰۱
مهاجرت و تحرک اجتماعی	-۰.۱۶	۰.۰۰۲
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	۰.۳۸	<۰.۰۰۱

نتایج جدول ۲ نشان داد که میان هویت اجتماعی دانش‌آموزان و بیشتر متغیرهای مورد بررسی روابط آماری معناداری وجود داشت. قوی‌ترین رابطه مثبت میان عملکرد آموزشی خانواده و هویت اجتماعی مشاهده شد، به گونه‌ای که ضریب همبستگی این دو متغیر برابر با ۰.۵۳ بود و این رابطه در سطح کمتر از

۰.۰۰۱ معنادار بود. این یافته بیانگر آن است که هرچه خانواده نقش فعال‌تر و مؤثرتری در آموزش، انتقال ارزش‌ها، حمایت اجتماعی و هدایت فرزندان داشته باشد، میزان هویت اجتماعی دانش‌آموزان نیز افزایش می‌یابد. پس از آن، محتوای آموزش مدارس با ضریب همبستگی ۰.۴۹ و اعتقادات مذهبی با ضریب ۰.۴۶ دارای بیشترین رابطه مثبت با هویت اجتماعی بودند که هر دو رابطه از نظر آماری معنادار بودند. پایگاه اقتصادی-اجتماعی نیز با ضریب ۰.۳۸ رابطه مثبت و معناداری با هویت اجتماعی نشان داد و رسانه‌های گروهی با ضریب ۰.۲۱، رابطه مثبت اما ضعیف‌تری با هویت اجتماعی داشتند. در مقابل، شبکه‌های اجتماعی با ضریب -۰.۱۸، جهانی‌شدن با ضریب -۰.۲۴ و مهاجرت و تحرک اجتماعی با ضریب -۰.۱۶ با هویت اجتماعی رابطه منفی و معناداری داشتند. در میان این متغیرها، جهانی‌شدن بیشترین رابطه منفی را با هویت اجتماعی نشان داد. جهت منفی این روابط بیانگر آن است که افزایش مواجهه دانش‌آموزان با برخی الگوهای فراملی، گسترش وابستگی به شبکه‌های اجتماعی و افزایش تجربه جابه‌جایی یا تحرک اجتماعی می‌تواند با کاهش نسبی انسجام هویتی و احساس تعلق اجتماعی آنان همراه باشد. با این حال، اندازه این ضرایب نسبت به روابط مثبت عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس و اعتقادات مذهبی کوچک‌تر بود. به‌طور کلی، نتایج همبستگی نشان داد که هویت اجتماعی دانش‌آموزان بیش از همه با عوامل خانوادگی، آموزشی و اعتقادی دارای رابطه مثبت بوده، درحالی‌که برخی مؤلفه‌های مرتبط با تحولات جدید ارتباطی و فراملی، ارتباطی معکوس با آن داشته‌اند.

جدول ۳. خلاصه مدل و تحلیل واریانس رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی هویت اجتماعی

شاخص	مقدار
ضریب همبستگی چندگانه R	۰.۷۱
ضریب تعیین R ²	۰.۵۱
ضریب تعیین تعدیل‌شده	۰.۵۰
خطای استاندارد برآورد	۰.۴۱
آماره دوربین-واتسون	۱.۸۹
F	۴۸.۷۷
درجه آزادی رگرسیون	۸
درجه آزادی خطا	۳۷۵
سطح معناداری	<۰.۰۰۱

نتایج جدول ۳ نشان داد که مدل رگرسیون چندگانه شامل اعتقادات مذهبی، عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، رسانه‌های گروهی، شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن، مهاجرت و تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی توانسته است بخش قابل‌توجهی از تغییرات هویت اجتماعی دانش‌آموزان را تبیین کند. مقدار ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰.۷۱ به‌دست آمد که نشان‌دهنده ارتباط نسبتاً قوی مجموعه متغیرهای مستقل با هویت اجتماعی بود. مقدار ضریب تعیین برابر با ۰.۵۱ و ضریب تعیین تعدیل‌شده برابر با ۰.۵۰ بود؛ بنابراین، حدود ۵۱ درصد از واریانس هویت اجتماعی دانش‌آموزان توسط مجموعه متغیرهای واردشده در مدل تبیین شده است و ۴۹ درصد باقی‌مانده می‌تواند تحت تأثیر سایر عوامل فردی، روان‌شناختی، فرهنگی، قومی، محلی و ساختاری قرار داشته باشد که در مدل حاضر وارد نشده‌اند. آزمون تحلیل واریانس رگرسیون نیز نشان داد مدل کلی از نظر آماری معنادار است، به‌طوری‌که مقدار F برابر با ۴۸.۷۷ و سطح معناداری کمتر از ۰.۰۰۱ به‌دست آمد. از این رو، فرض صفر مبنی بر فقدان توان تبیینی همزمان متغیرهای مستقل رد شد و می‌توان نتیجه گرفت که مجموعه عوامل اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و اقتصادی در نظر گرفته‌شده در این پژوهش، به‌طور همزمان قدرت قابل‌توجهی در پیش‌بینی هویت اجتماعی دانش‌آموزان دارند. همچنین مقدار آماره دوربین-واتسون برابر با ۱.۸۹ بود که به مقدار مطلوب ۲ نزدیک است و نشان می‌دهد خودهمبستگی معناداری میان خطاهای مدل وجود ندارد. مقدار خطای استاندارد برآورد برابر با ۰.۴۱ نیز بیانگر سطح مناسب دقت پیش‌بینی مدل است. در مجموع، یافته‌های این بخش نشان می‌دهد تبیین هویت اجتماعی دانش‌آموزان نیازمند رویکردی چندعاملی است و نمی‌توان شکل‌گیری آن را صرفاً به یک عامل منفرد نسبت داد، بلکه خانواده، مدرسه، باورهای مذهبی، شرایط اقتصادی-اجتماعی و تحولات رسانه‌ای و جهانی به‌صورت همزمان در شکل‌دهی آن مشارکت دارند.

جدول ۴. ضرایب رگرسیون چندگانه متغیرهای پیش‌بین هویت اجتماعی دانش‌آموزان

متغیر	B	خطای استاندارد	β	t	سطح معناداری	تحمل	VIF
مقدار ثابت	۰.۹۱	۰.۱۹	—	۴.۷۹	<۰.۰۰۱	—	—
اعتقادات مذهبی	۰.۱۶	۰.۰۴	۰.۱۹	۴.۳۸	<۰.۰۰۱	۰.۷۱	۱.۴۱
عملکرد آموزشی خانواده	۰.۲۳	۰.۰۴	۰.۲۵	۵.۶۲	<۰.۰۰۱	۰.۶۵	۱.۵۴
محتوای آموزش مدارس	۰.۱۹	۰.۰۴	۰.۲۱	۴.۹۱	<۰.۰۰۱	۰.۶۸	۱.۴۷
رسانه‌های گروهی	۰.۰۶	۰.۰۳	۰.۰۸	۲.۰۵	۰.۰۴۱	۰.۷۹	۱.۲۷
شبکه‌های اجتماعی	-۰.۰۹	۰.۰۳	-۰.۱۱	-۲.۷۲	۰.۰۰۷	۰.۷۴	۱.۳۵
جهانی‌شدن	-۰.۱۲	۰.۰۴	-۰.۱۴	-۳.۳۴	۰.۰۰۱	۰.۶۹	۱.۴۵
مهاجرت و تحرک اجتماعی	-۰.۰۵	۰.۰۳	-۰.۰۶	-۱.۶۷	۰.۰۹۶	۰.۸۲	۱.۲۲
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	۰.۱۴	۰.۰۴	۰.۱۵	۳.۶۲	<۰.۰۰۱	۰.۷۶	۱.۳۲

بررسی ضرایب رگرسیونی ارائه‌شده در جدول ۴ نشان داد که از میان هشت متغیر مستقل واردشده در مدل، هفت متغیر دارای سهم معنادار در پیش‌بینی هویت اجتماعی دانش‌آموزان بودند، درحالی‌که اثر مهاجرت و تحرک اجتماعی پس از کنترل همزمان سایر متغیرها به سطح معناداری آماری نرسید. عملکرد آموزشی خانواده با ضریب استانداردشده β برابر با ۰.۲۵ قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده مثبت هویت اجتماعی بود. ضریب رگرسیونی غیراستاندارد این متغیر برابر با ۰.۲۳ بود؛ به این معنا که با افزایش یک واحد در نمره عملکرد آموزشی خانواده و ثابت نگه داشتن سایر متغیرها، نمره هویت اجتماعی به‌طور متوسط ۰.۲۳ واحد افزایش می‌یابد. محتوای آموزش مدارس با β برابر با ۰.۲۱ دومین پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار هویت اجتماعی بود و نشان داد که تقویت محتوای آموزشی مرتبط با ارزش‌های اجتماعی، تعلق جمعی، مسئولیت‌پذیری و تعامل اجتماعی می‌تواند با افزایش هویت اجتماعی دانش‌آموزان همراه باشد. اعتقادات مذهبی نیز با β برابر با ۰.۱۹ اثر مثبت و معناداری بر هویت اجتماعی داشت و از این نظر یکی از عوامل مهم تبیین‌کننده تفاوت‌های هویتی میان دانش‌آموزان محسوب شد. پایگاه اقتصادی-اجتماعی با β برابر با ۰.۱۵ نیز به‌طور مثبت هویت اجتماعی را پیش‌بینی کرد که نشان می‌دهد دسترسی بیشتر به منابع اقتصادی، آموزشی و اجتماعی خانواده می‌تواند زمینه مشارکت و احساس تعلق اجتماعی بیشتر را فراهم سازد. رسانه‌های گروهی با β برابر با ۰.۰۸ دارای اثر مثبت و معنادار اما نسبتاً ضعیفی بود. در جهت مقابل، جهانی‌شدن با β برابر با -۰.۱۴ قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده منفی مدل بود و نشان داد با افزایش مواجهه با الگوها، ارزش‌ها و سبک‌های زندگی جهانی، در صورت ثابت بودن سایر عوامل، سطح هویت اجتماعی دانش‌آموزان کاهش می‌یابد. شبکه‌های اجتماعی نیز با β برابر با -۰.۱۱ تأثیر منفی و معناداری بر هویت اجتماعی داشت. این یافته بیانگر آن است که استفاده گسترده‌تر یا تأثیرپذیری بیشتر از شبکه‌های اجتماعی، در شرایط کنترل سایر متغیرهای خانوادگی، آموزشی و اجتماعی، می‌تواند با کاهش نسبی احساس تعلق و انسجام هویت اجتماعی همراه باشد. اگرچه مهاجرت و تحرک اجتماعی در تحلیل همبستگی ساده رابطه منفی و معناداری با هویت اجتماعی نشان داده بود، ضریب استاندارد آن در مدل چندمتغیره برابر با -۰.۰۶ و سطح معناداری آن ۰.۰۹۶ بود و بنابراین اثر مستقل آن از نظر آماری معنادار نبود. این تفاوت نشان می‌دهد بخشی از رابطه مهاجرت و تحرک اجتماعی با هویت اجتماعی احتمالاً از طریق همپوشانی آن با سایر متغیرها، به‌ویژه پایگاه اقتصادی-اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و جهانی‌شدن، قابل توضیح است. افزون بر این، مقادیر شاخص تحمل برای همه متغیرها بیشتر از ۰.۶۵ و مقادیر عامل تورم واریانس بین ۱.۲۲ تا ۱.۵۴ بود؛ بنابراین، هیچ نشانه‌ای از هم‌خطی چندگانه مسئله‌ساز میان متغیرهای پیش‌بین مشاهده نشد. در مجموع، یافته‌های رگرسیونی نشان داد که عوامل خانوادگی و آموزشی، به‌ویژه عملکرد آموزشی خانواده و محتوای آموزش مدارس، مهم‌ترین عوامل مثبت در تبیین هویت اجتماعی دانش‌آموزان شرق گلستان هستند، درحالی‌که جهانی‌شدن و شبکه‌های اجتماعی در مدل حاضر اثر منفی بر هویت اجتماعی نشان دادند. این الگو مؤید آن است که هویت اجتماعی دانش‌آموزان محصول تعامل چندسطحی میان نهاد خانواده، مدرسه، باورهای فرهنگی و مذهبی، موقعیت اقتصادی-اجتماعی و نیروهای جدید رسانه‌ای و فراملی است و سهم هر یک از این عوامل پس از کنترل همزمان سایر متغیرها متفاوت است.

پژوهش حاضر با هدف تبیین جامعه‌شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شرق استان گلستان بر اساس اعتقادات مذهبی، عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، رسانه‌های گروهی، شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن، مهاجرت و تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی انجام شد. یافته‌های توصیفی نشان داد که میانگین هویت اجتماعی دانش‌آموزان بالاتر از نقطه میانی مقیاس قرار داشت و در میان متغیرهای مستقل، شبکه‌های اجتماعی، اعتقادات مذهبی و عملکرد آموزشی خانواده دارای میانگین‌های بالاتری بودند. نتایج تحلیل همبستگی نیز نشان داد که عملکرد آموزشی خانواده، محتوای آموزش مدارس، اعتقادات مذهبی، پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رسانه‌های گروهی با هویت اجتماعی رابطه مثبت و معنادار دارند، در حالی که شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن و مهاجرت و تحرک اجتماعی با هویت اجتماعی رابطه منفی نشان دادند. در مدل رگرسیون چندگانه، مجموعه متغیرهای وارد شده توانستند حدود ۵۱ درصد از واریانس هویت اجتماعی دانش‌آموزان را تبیین کنند که نشان‌دهنده ظرفیت توضیحی قابل توجه مدل است. در این میان، عملکرد آموزشی خانواده قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده مثبت هویت اجتماعی بود و پس از آن محتوای آموزش مدارس، اعتقادات مذهبی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی قرار گرفتند. جهانی‌شدن و شبکه‌های اجتماعی نیز اثر منفی و معناداری بر هویت اجتماعی داشتند، در حالی که اثر مستقل مهاجرت و تحرک اجتماعی در حضور سایر متغیرها معنادار نبود. این الگو در مجموع بیانگر آن است که هویت اجتماعی دانش‌آموزان محصول تعامل همزمان نهادهای سنتی جامعه‌پذیری با نیروهای جدید ارتباطی و فرهنگی است و نمی‌توان آن را به یک عامل منفرد فروکاست.

مهم‌ترین یافته پژوهش حاضر، نقش برجسته عملکرد آموزشی خانواده در تبیین هویت اجتماعی دانش‌آموزان بود. این یافته با دیدگاه‌هایی که خانواده را نخستین و بنیادی‌ترین نهاد جامعه‌پذیری و انتقال هنجارها، ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی می‌دانند، همسو است. خانواده نه تنها در شکل‌گیری اولیه شخصیت و نگرش‌های فرزند نقش دارد، بلکه از طریق شیوه‌های ارتباطی، انتظارات تحصیلی، نظارت رفتاری، مشارکت در امور آموزشی و انتقال ارزش‌های اجتماعی، چارچوبی برای درک فرد از خود و جایگاهش در جامعه ایجاد می‌کند. یافته حاضر با نتایج پژوهش‌هایی که بر نقش خانواده در شکل‌گیری هویت اجتماعی کودکان و نوجوانان تأکید کرده‌اند، همخوانی دارد (Arizqi, 2023; Faizah, 2023). در تبیین این نتیجه می‌توان گفت دانش‌آموزانی که در محیط خانواده از حمایت آموزشی، گفت‌وگوی اجتماعی، مشارکت در تصمیم‌گیری و انتقال روشن ارزش‌ها برخوردارند، احتمال بیشتری دارد که احساس تعلق، مسئولیت اجتماعی و پیوند با گروه‌های اجتماعی را تجربه کنند. خانواده در چنین شرایطی تنها نقش حمایتی ندارد، بلکه به عنوان واسطه‌ای میان فرد و جامعه عمل می‌کند و نوجوان را برای ورود به عرصه‌های گسترده‌تر اجتماعی آماده می‌سازد. این تبیین با یافته‌های مربوط به هویت اجتماعی دانش‌آموزان نیز سازگار است که نشان داده‌اند عوامل اجتماعی نزدیک، به‌ویژه روابط خانوادگی و زمینه‌های تربیتی، از مؤلفه‌های اثرگذار بر شکل‌گیری هویت محسوب می‌شوند (Khodami & Raseki Ronizi, 2023).

یافته مهم دیگر، تأثیر مثبت و معنادار محتوای آموزش مدارس بر هویت اجتماعی بود. این نتیجه نشان می‌دهد مدرسه در کنار کارکرد آموزشی رسمی، یکی از کانون‌های مهم تولید و بازتولید هویت اجتماعی است. دانش‌آموزان در مدرسه با مجموعه‌ای از ارزش‌ها، نمادها، روایت‌های تاریخی، قواعد جمعی، الگوهای رفتاری و اشکال مشارکت مواجه می‌شوند که می‌توانند احساس تعلق و عضویت اجتماعی آنان را تقویت کنند. همسویی این یافته با پژوهش Jahanshahi و همکاران که بر نقش عوامل فرهنگی در بازتولید هویت ملی دانش‌آموزان تأکید کرده‌اند، قابل توجه است (Jahanshahi et al., 2024). همچنین مطالعه مربوط به نحوه بازنمایی هویت در کتاب‌های آموزش زبان فارسی نشان داده است که محتوای درسی از طریق انتخاب سوژه‌ها، نقش‌ها، شخصیت‌ها و ارزش‌های بازنمایی شده می‌تواند در ساختن تصورات هویتی دانش‌آموزان نقش داشته باشد (Nadernejad et al., 2022). از این منظر، مدرسه صرفاً محیط انتقال دانش نیست، بلکه فضایی است که در آن دانش‌آموز می‌آموزد خود را چگونه در نسبت با جامعه، فرهنگ، ملت و گروه‌های اجتماعی تعریف کند. هرچه محتوای آموزشی بتواند پیوند میان تجربه زیسته دانش‌آموزان و ارزش‌های جمعی را تقویت کند، احتمال شکل‌گیری هویت اجتماعی منسجم‌تر افزایش می‌یابد.

نتایج همچنین نشان داد اعتقادات مذهبی رابطه مثبت و معناداری با هویت اجتماعی دارد و در مدل رگرسیونی نیز از پیش‌بینی‌کننده‌های مستقل و مهم هویت اجتماعی بود. این یافته را می‌توان با جایگاه دین در ساختار فرهنگی و ارزشی جامعه توضیح داد. در بسیاری از جوامع، باورهای مذهبی بخشی از نظام معنایی مشترکی هستند که به افراد در تعریف خود، تشخیص مرزهای عضویت اجتماعی، تفسیر مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و ایجاد احساس تعلق کمک می‌کنند. در دوره نوجوانی، اعتقادات مذهبی می‌توانند با خانواده، مدرسه و گروه‌های همسالان در تعامل قرار گیرند و نقش مهمی در تثبیت برخی

مؤلفه‌های هویتی ایفا کنند. یافته حاضر با تحلیل‌های مربوط به تحولات سبک زندگی و هویت در جوامع خاورمیانه نیز همسو است؛ این مطالعات نشان می‌دهند که با وجود گسترش مدرنیته و تغییر سبک‌های زندگی، سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی و مذهبی همچنان در تعریف هویت نقش مهمی دارند (Hassan & Kamali, 2025). در تبیین این نتیجه می‌توان گفت اعتقادات مذهبی برای نوجوانان نوعی چارچوب معنایی نسبتاً پایدار فراهم می‌کنند که می‌تواند در شرایط تغییرات سریع اجتماعی و رسانه‌ای، احساس پیوستگی و ثبات هویتی را تقویت کند.

رابطه مثبت پایگاه اقتصادی-اجتماعی با هویت اجتماعی نیز از یافته‌های قابل توجه پژوهش بود. این نتیجه نشان می‌دهد شرایط اقتصادی، تحصیلی و فرهنگی خانواده می‌تواند بر نحوه شکل‌گیری و تجربه هویت اجتماعی دانش‌آموزان اثرگذار باشد. خانواده‌هایی که از منابع اقتصادی و فرهنگی بیشتری برخوردارند، معمولاً فرصت‌های بیشتری برای مشارکت فرزندان در فعالیت‌های آموزشی، فرهنگی و اجتماعی فراهم می‌کنند و نوجوانان آنها دسترسی بیشتری به منابع اطلاعاتی، آموزشی و ارتباطی دارند. این امکانات می‌توانند دامنه تجربه اجتماعی دانش‌آموزان را گسترش دهند و زمینه تقویت خودکارآمدی اجتماعی و احساس مشارکت را فراهم کنند. همسویی این یافته با پژوهش Xia قابل مشاهده است؛ در آن مطالعه، وضعیت اقتصادی-اجتماعی با رفتارهای اجتماعی آنلاین مرتبط بود و نقش متغیرهایی مانند خودکارآمدی اجتماعی و هویت اخلاقی در این رابطه برجسته شد (Xia, 2025). بنابراین، پایگاه اقتصادی-اجتماعی را می‌توان نه صرفاً یک عامل مادی، بلکه یکی از تعیین‌کننده‌های فرصت‌های اجتماعی، فرهنگی و هویتی دانست. در بافت شرق گلستان نیز تفاوت‌های اقتصادی میان مناطق شهری و روستایی یا میان خانواده‌های برخوردار و کم‌برخوردار می‌تواند بر کیفیت دسترسی دانش‌آموزان به منابع هویت‌ساز اثرگذار باشد.

در خصوص رسانه‌های گروهی، نتایج نشان داد که این متغیر رابطه مثبت اما نسبتاً ضعیفی با هویت اجتماعی داشت. این یافته را می‌توان ناشی از کارکرد دوگانه رسانه‌های عمومی دانست. رسانه‌های جمعی سنتی می‌توانند از طریق ارائه روایت‌های مشترک فرهنگی، ملی و اجتماعی، آگاهی از رویدادهای عمومی و بازنمایی ارزش‌های جمعی، احساس تعلق اجتماعی را تقویت کنند. با این حال، ضعیف‌تر بودن اثر این متغیر نسبت به خانواده و مدرسه احتمالاً ناشی از کاهش نقش رسانه‌های سنتی در زندگی روزمره نسل نوجوان است. نسل جدید بیش از آنکه مصرف‌کننده منفعل رسانه‌های عمومی باشد، در محیط رسانه‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی حضور فعال دارد. پژوهش Rosenberg و همکاران نیز نشان می‌دهد نسل Z نوعی هویت اجتماعی - فناورانه را در بستر فناوری‌های همراه و محیط‌های ارتباطی دیجیتال تجربه می‌کند (Rosenberg et al., 2025). بنابراین، نقش محدودتر رسانه‌های گروهی در مقایسه با شبکه‌های اجتماعی را می‌توان بازتاب تغییر الگوی مصرف رسانه‌ای و انتقال بخش مهمی از فرایند اجتماعی‌شدن نوجوانان به پلتفرم‌های تعاملی دانست.

از سوی دیگر، یافته‌ها نشان داد شبکه‌های اجتماعی رابطه منفی و معناداری با هویت اجتماعی داشتند و این متغیر در مدل رگرسیون نیز پیش‌بینی‌کننده منفی هویت اجتماعی بود. این نتیجه با برخی مطالعات داخلی درباره تأثیر شبکه‌های مجازی بر هویت جوانان هم‌راستا است. پژوهش Tajbakhsh و Goudarzi نشان داده است که شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند با ابعاد مختلف هویت جوانان رابطه داشته باشند و ساختار هویتی آنان را تحت تأثیر قرار دهند (Tajbakhsh & Goudarzi, 2022). همچنین Tavani و همکاران در مطالعه دانش‌آموزان دبیرستانی نشان دادند استفاده از تلگرام و اینستاگرام با ساخت هویت کاربران مرتبط است (Tavani et al., 2022). در تبیین یافته حاضر می‌توان گفت شبکه‌های اجتماعی امکان مواجهه مستمر نوجوانان با ارزش‌ها، سبک‌های زندگی و نظام‌های معنایی متنوع را فراهم می‌کنند و این تنوع در برخی شرایط ممکن است موجب کاهش انسجام میان منابع هویتی مختلف شود. همچنین مقایسه اجتماعی، جست‌وجوی تأیید، عضویت در گروه‌های متعدد و بازنمایی گزینشی خود می‌تواند هویت نوجوان را به ساختاری سیال‌تر و وابسته به بازخوردهای مجازی تبدیل کند. البته این یافته به معنای منفی بودن ذات شبکه‌های اجتماعی نیست، بلکه بیشتر نشان می‌دهد شیوه و شدت استفاده از آنها می‌تواند پیامدهای متفاوتی برای هویت اجتماعی داشته باشد.

جهانی‌شدن نیز در پژوهش حاضر اثر منفی و معناداری بر هویت اجتماعی نشان داد و قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده منفی در مدل بود. این یافته را می‌توان در چارچوب افزایش مواجهه نوجوانان با فرهنگ‌ها، سبک‌های زندگی و الگوهای ارزشی فراملی تفسیر کرد. جهانی‌شدن سبب می‌شود منابع هویتی از چارچوب‌های محلی و ملی فراتر روند و فرد با طیفی گسترده از الگوهای بدیل مواجه شود. این شرایط می‌تواند از یک سو افق‌های شناختی و فرهنگی

نوجوان را گسترش دهد، اما از سوی دیگر، اگر میان ارزش‌های محلی و جهانی سازوکار سازگاری مناسبی ایجاد نشود، ممکن است به تضعیف احساس تعلق به چارچوب‌های اجتماعی نزدیک منجر شود. این نتیجه با تحلیل Kovalenko و همکاران درباره ظهور اشکال جدید و سیال هویت در شرایط گسترش تحرک دیجیتال و فرامکانی قابل تبیین است (Kovalenko et al., 2024). در عین حال، مطالعات مربوط به هویت ملی و سرمایه اجتماعی در ایران بر اهمیت پیوندهای اجتماعی و تعلقات جمعی در حفظ انسجام هویتی تأکید کرده‌اند (Mirfardi et al., 2022). همچنین Ng'eno بر نقش هویت ملی در ایجاد انسجام اجتماعی تأکید دارد (Ng'eno, 2023). بر این اساس، می‌توان گفت اثر منفی جهانی‌شدن در پژوهش حاضر احتمالاً زمانی تشدید می‌شود که نوجوانان در معرض منابع هویتی جهانی قرار گیرند، بدون آنکه نهادهای محلی و آموزشی امکان گفت‌وگوی انتقادی و سازگاری میان هویت‌های محلی، ملی و جهانی را فراهم کنند.

یافته مربوط به مهاجرت و تحرک اجتماعی نشان داد که این متغیر در سطح همبستگی رابطه منفی و معناداری با هویت اجتماعی دارد، اما پس از ورود همزمان سایر متغیرها به مدل رگرسیون، اثر مستقل آن معنادار باقی نماند. این نتیجه نشان می‌دهد بخش قابل توجهی از رابطه مهاجرت و تحرک اجتماعی با هویت احتمالاً از طریق عوامل دیگری مانند پایگاه اقتصادی-اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی یا جهانی‌شدن منتقل می‌شود. جابه‌جایی مکانی، تغییر محیط اجتماعی و تماس با گروه‌های جدید می‌توانند منابع هویتی فرد را تحت تأثیر قرار دهند، اما اثر این عوامل به شدت وابسته به کیفیت محیط پذیرنده و منابع حمایتی موجود است. یافته‌های Juang و همکاران نشان داده است که فضای فرهنگی کلاس درس و کیفیت مواجهه با تنوع می‌تواند مسیرهای هویت فرهنگی و ملی نوجوانان دارای پیشینه مهاجرتی را تحت تأثیر قرار دهد (Juang et al., 2024). بنابراین، مهاجرت به خودی خود لزوماً موجب تضعیف هویت نمی‌شود؛ بلکه چگونگی ادغام فرد در شبکه‌های جدید اجتماعی و میزان برخورداری او از حمایت خانواده، مدرسه و گروه همسالان تعیین می‌کند که این تجربه چه پیامدی برای هویت خواهد داشت.

یافته‌های پژوهش حاضر در سطح کلی با نگاه چندبعدی به هویت همخوان است. نتایج نشان دادند هویت اجتماعی دانش‌آموزان حاصل اثر همزمان نهادهای سنتی، شرایط ساختاری و نیروهای جدید ارتباطی است. این برداشت با مطالعاتی که بر چندلایگی هویت تأکید کرده‌اند هم‌راستا است. برای مثال، بررسی رابطه هویت ملی، قومیت و سرمایه اجتماعی در ایران نشان داده است که هویت افراد در چارچوب تعامل همزمان تعلقات قومی، ملی و اجتماعی شکل می‌گیرد (Mirfardi et al., 2022). همچنین پژوهش Nosrati و Rezaei نشان می‌دهد ابعاد هویت قومی می‌تواند با رفتارها و انتخاب‌های اجتماعی افراد ارتباط داشته باشد (Nosrati & Rezaei, 2022). در منطقه شرق گلستان که تنوع قومی و فرهنگی برجسته‌ای دارد، این مسئله اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. نوجوان ممکن است به‌طور همزمان خود را عضو خانواده، قومیت، جامعه محلی، ملت، مدرسه و اجتماعات مجازی بداند. بنابراین، هویت اجتماعی در این بافت باید به‌عنوان یک ساختار چندلایه تحلیل شود که عناصر مختلف آن می‌توانند مکمل یا در برخی شرایط متعارض باشند.

همچنین یافته‌های این پژوهش را می‌توان با نتایج مطالعات مربوط به سبک‌های هویت و سازگاری نوجوانان پیوند داد. پژوهش Tanhaye Reshvanloo و همکاران نشان داده است که سبک‌های هویتی دانش‌آموزان با برخی الگوهای رفتاری و تحصیلی آنها ارتباط دارند (Tanhaye Reshvanloo et al., 2024). این یافته مؤید آن است که هویت صرفاً یک مفهوم انتزاعی نیست، بلکه با نحوه عملکرد فرد در محیط آموزشی و اجتماعی ارتباط دارد. از سوی دیگر، نتایج Hashemian و همکاران نشان داده است که وضعیت هویتی موفق با متغیرهای مرتبط با خودپذیری و نگرش‌های اجتماعی - فرهنگی مرتبط است (Hashemian et al., 2023). بنابراین، هنگامی که خانواده، مدرسه و محیط اجتماعی فرصت شکل‌گیری یک هویت منسجم و مثبت را فراهم می‌کنند، نوجوان ممکن است در زمینه سازگاری اجتماعی و ارزیابی از خود نیز وضعیت مطلوب‌تری داشته باشد. این برداشت بر اهمیت مطالعه هویت اجتماعی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی توسعه اجتماعی نوجوانان تأکید می‌کند.

در مجموع، مدل پژوهش نشان داد که حدود نیمی از تغییرات هویت اجتماعی دانش‌آموزان از طریق مجموعه عوامل بررسی‌شده قابل توضیح است. این میزان تبیین نشان می‌دهد که خانواده و مدرسه همچنان، حتی در عصر شبکه‌های اجتماعی و جهانی‌شدن، جایگاه مرکزی خود را در جامعه‌پذیری نوجوانان حفظ کرده‌اند. در عین حال، نیروهای جدید ارتباطی و فرهنگی نیز به بخشی جدایی‌ناپذیر از فرایند هویت‌یابی تبدیل شده‌اند. بنابراین، تحلیل هویت اجتماعی دانش‌آموزان باید از دوگانه‌سازی ساده میان سنت و مدرنیته پرهیز کند و به جای آن، تعامل میان منابع متعدد هویت را مورد توجه قرار دهد. مطالعات مربوط

به تنش‌های هویتی در محیط آموزشی نیز نشان داده‌اند که هویت در شرایط معاصر اغلب از طریق مواجهه و مذاکره میان الزام‌های نهادی، حرفه‌ای، فرهنگی و اجتماعی شکل می‌گیرد (Tajeddin et al., 2023). از این منظر، هویت اجتماعی دانش‌آموزان شرق گلستان را می‌توان نتیجه نوعی مذاکره مستمر میان خانواده، مدرسه، باورهای دینی، موقعیت طبقاتی، قومیت، رسانه و فرهنگ جهانی دانست.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به ماهیت مقطعی مطالعه اشاره کرد که امکان استنباط قطعی روابط علی میان متغیرهای پیش‌بین و هویت اجتماعی را محدود می‌کند. همچنین داده‌ها با استفاده از پرسشنامه خودگزارشی گردآوری شدند و بنابراین احتمال سوگیری ناشی از مطلوبیت اجتماعی، برداشت ذهنی پاسخ‌دهندگان و تفاوت در نحوه تفسیر گویه‌ها وجود دارد. با وجود تلاش برای پوشش شهرستان‌های مختلف شرق استان گلستان، نتایج مطالعه به دانش‌آموزان این محدوده جغرافیایی محدود است و تعمیم آن به سایر مناطق کشور باید با احتیاط انجام شود. علاوه بر این، هویت اجتماعی مفهومی چندبعدی است و احتمال دارد برخی عوامل مهم مانند کیفیت روابط با همسالان، احساس تبعیض، سرمایه اجتماعی مدرسه، هویت قومی، سبک فرزندپروری و ویژگی‌های شخصیتی در مدل حاضر وارد نشده باشند. همچنین استفاده از یک طرح کمی، امکان بررسی عمیق تجربه‌های شخصی و معنایی دانش‌آموزان از هویت اجتماعی را محدود کرده است.

برای پژوهش‌های آینده پیشنهاد می‌شود از طرح‌های طولی استفاده شود تا تغییرات هویت اجتماعی دانش‌آموزان از پایه دهم تا دوازدهم و حتی دوره پس از مدرسه بررسی شود. همچنین استفاده از روش‌های آمیخته می‌تواند به درک عمیق‌تر سازوکارهای اثرگذاری خانواده، مدرسه، شبکه‌های اجتماعی و جهانی‌شدن کمک کند. پیشنهاد می‌شود در مطالعات بعدی متغیرهایی مانند هویت قومی، سرمایه اجتماعی، تعلق به مدرسه، روابط با همسالان، سبک‌های فرزندپروری، سواد رسانه‌ای و میزان مشارکت اجتماعی نیز به مدل افزوده شوند. بررسی تفاوت‌های بین مناطق شهری و روستایی، قومیت‌های مختلف و شاخه‌های تحصیلی نیز می‌تواند به شناخت دقیق‌تر الگوهای هویت اجتماعی کمک کند. همچنین استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری می‌تواند برای بررسی اثرات مستقیم، غیرمستقیم و میانجی متغیرها مناسب باشد و روشن سازد که برای مثال شبکه‌های اجتماعی و جهانی‌شدن از طریق چه سازوکارهایی بر هویت اجتماعی اثر می‌گذارند.

در سطح کاربردی، پیشنهاد می‌شود خانواده‌ها و مدارس به‌صورت هماهنگ برنامه‌هایی برای تقویت احساس تعلق، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مشارکت دانش‌آموزان طراحی کنند. محتوای آموزشی مدارس می‌تواند بیش از پیش به معرفی تنوع فرهنگی، تاریخ محلی، هویت ملی، مهارت گفت‌وگو و مشارکت اجتماعی توجه کند و از روش‌های آموزشی مشارکتی برای درگیر کردن دانش‌آموزان استفاده شود. همچنین آموزش سواد رسانه‌ای باید به یکی از بخش‌های اصلی برنامه‌های مدرسه تبدیل شود تا دانش‌آموزان بتوانند محتوای شبکه‌های اجتماعی را به‌صورت انتقادی ارزیابی کنند و در برابر فشار مقایسه اجتماعی و الگوهای هویتی نامنسجم آسیب‌پذیری کمتری داشته باشند. ایجاد فرصت برای فعالیت‌های گروهی، انجمن‌های دانش‌آموزی، برنامه‌های فرهنگی محلی و تعامل میان دانش‌آموزان با پیشینه‌های قومی و اجتماعی متفاوت نیز می‌تواند زمینه شکل‌گیری هویتی فراگیرتر و منسجم‌تر را فراهم سازد. در نهایت، سیاست‌های آموزشی و اجتماعی باید به تفاوت‌های اقتصادی و جغرافیایی میان دانش‌آموزان توجه کنند و فرصت‌های برابر برای مشارکت فرهنگی و اجتماعی را در مدارس مناطق برخوردار و کم‌برخوردار فراهم آورند.

موازین اخلاقی

در این پژوهش ملاحظات اخلاقی رعایت شد.

تشکر و قدردانی

از تمام افرادی که امکان انجام پژوهش حاضر را فراهم کردند، تقدیر و تشکر می‌شود.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان این مطالعه با هم مشارکت فعال داشتند.

بین نویسندگان پژوهش حاضر هیچ تضاد منافی وجود نداشت.

Reference

- Arizqi, A. (2023). The Role of the Family in the Formation of Children's Social Identity: A Sociological. <https://doi.org/10.31219/osf.io/27zhp>
- Faizah, S. N. (2023). The Role of the Family in Forming Children's Social Identity Family Sociological Perspective. <https://doi.org/10.31219/osf.io/2vpgx>
- Hashemian, M., Aflaksir, A., Goudarzi, M. A., & Rahimi, C. (2023). A Structural Model of Body Image Attitude Based on Successful Identity Status with the Mediating Role of Socio-Cultural Attitude Toward Appearance and Self-Acceptance. https://rbs.mui.ac.ir/browse.php?a_id=1486&sid=1&slc_lang=en
- Hassan, R., & Kamali, M. (2025). Lifestyle transformation in Middle Eastern societies: Tradition, modernity, and identity. *Current Sociology*, 73(1), 45-62.
- Jahanshahi, R., Haghighatian, M., & Bahian, S. (2024). Sociologically Investigating the Impact of Cultural Factors on the National Identity Reproduction in Students. *Sociology of Education*, 10(1), 183-192. <https://doi.org/10.61838/kman.soe.838>
- Juang, L. P., Schwarzenhal, M., & Schachner, M. K. (2024). Heritage culture and national identity trajectories: Relations to classroom cultural diversity climate and socioemotional adjustment for adolescents of immigrant descent. *Zeitschrift Für Erziehungswissenschaft*, 27(1), 63-87. <https://doi.org/10.1007/s11618-023-01204-5>
- Khodami, A., & Raseki Ronizi, M. (2023). A sociological study of the factors affecting social identity (a case study of male students in the third grade of the first secondary school in Shiraz). *Ma'refat Farhangi Ejtemaei*, 14(2).
- Kovalenko, I., Meliakova, Y., & Kalnytskyi, E. (2024). Digital Nomadism as a New Mode of Identity: Experience of Philosophical Understanding. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University Series Philosophy Philosophies of Law Political Science Sociology*, 2(61). <https://doi.org/10.21564/2663-5704.61.304563>
- Mirfardi, A., Kazemi, A., & Valinezhad, A. (2022). National identity, ethnicity and social capital in Iran: The case of college students. *Comparative Sociology*, 21(6), 751-777. <https://doi.org/10.1163/15691330-bja10067>
- Nadernejad, G., Fallahi, M. H., & Alizadeh, A. (2022). Examining and analyzing how identity is represented in the collection of Persian language teaching books; based on Van Leeuwen's theory (2008). *Political Sociology of Iran*, 27, 8452-8433. <https://civilica.com/doc/1552319/>
- Ng'eno, G. (2023). National Identity and Cohesion in Kenya: A Socio-Political Discourse. *EJCM*. <https://doi.org/10.47672/ejcm.1659>
- Nosrati, M., & Rezaei, A. (2022). Sociological Analysis of the Relationship Between Four Dimensions of Ethnic Identity and Consumer Behavior (Case Study: Lurs in Lorestan Province). *Iranian Social Development Studies Quarterly*, 14(2), 95-110. <https://www.sid.ir/paper/1064044/en>
- Rosenberg, H., Blondheim, M., & Sabag-Ben Porat, C. (2025). Who in the World Is Generation Z? The Rise of Mobile Natives and Their Socio-Technological Identity. *Societies*, 15(11), 314. <https://doi.org/10.3390/soc15110314>
- Tajbakhsh, G., & Goudarzi, F. (2022). Providing the Structural Equation Model of the Effect of Virtual Social Networks on the Identity of the Youth of West Azerbaijan Province. *Communication Research*, 29(110), 131-157. <https://doi.org/10.22082/cr.2022.553460.2345>
- Tajeddin, Z., Alemi, M., & Maleknia, Z. (2023). Torn Between Socio-Political Mandates and Professional Identity: Teachers' Collaborative Reflection on Their Identity Tensions. *Language Teaching Research*. <https://doi.org/10.1177/13621688231213602>
- Tanhaye Reshvanloo, F., Rajabi Joghortain, M., & Samadieh, H. (2024). Canonical Analysis of the Relations between Identity Styles and Self Handicapping in High School Students. *Sociology of Education*, 10(1), 236-245. <https://doi.org/10.61838/kman.soe.838>
- Tavani, M., Karamollahi, N., & Mohammadi. (2022). A Sociological Analysis of Identity and Users in the Social Networks Telegram and Instagram: A Study of Third-Year High School Students in Shiraz. *Geography and Regional Planning*, 12(48), 432-447.
- Xia, X.-Q. (2025). Effects of Socioeconomic Status on Online Prosocial Behavior: The Mediating Role of Social Self-Efficacy and the Moderating Role of Moral Identity. *International Journal of Education and Humanities*, 18(2), 50-56. <https://doi.org/10.54097/mvnxzg31>